

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för
socialt arbete
Uppsats 15 hp
Termin 6
Höstterminen 2016

Återföreningsprocessen

En kvalitativ studie om socialsekreterares erfarenheter av att verka för återföreningar mellan föräldrar och familjehemsplacerade barn

The reunification process

*A qualitative study about socialworkers
experience of working for reunification
between parents and children in foster care*

Handledare:
Urban Karlsson

Författare:
Moa Olsson
Sandra Nyman

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete
Uppsats 15 hp, termin 6, HT -16
Författare: Moa Olsson & Sandra Nyman
Handledare: Urban Karlsson
Återföreningsprocessen
The reunification process

Sammanfattning

Ungefär ett barn i varje normalstor skolklass har någon gång under sin uppväxt varit placerade i familjehems- eller institutionsvård och såväl frivilliga- som tvångsplaceringar ökar i Sverige. När barn placeras i samhällsvård ska socialnämnden verka för att möjliggöra återförening mellan barn och föräldrar samt hjälpa föräldrarna att åtgärda de brister som förorsakat placering. Studien syftar till att undersöka hur socialtjänsten kan verka för återföreningar mellan vårdnadshavare och barn som är placerade med frivillighet eller tvång i familjehem på grund av brister i hemmiljön. Halvstrukturerade kvalitativa intervjuer med fem socialsekreterare från fem olika kommuner genomfördes för att besvara syftet. Studien visar att det förekom stora kommunala skillnader i hur och när socialtjänsten verkar för återföreningar. De flesta intervjupersoner önskade att de kunde arbeta mer stöttande för föräldrar vars barn är placerade, men uppgav tiden som hinder för sådana insatser. Studien argumenterar för att socialtjänstens ökade fokus på effektivitet och evidens kan vara en orsak till att föräldrastöd och ett aktivt återföreningsarbete inte prioriteras i den sociala barnvården. I syfte att öka möjligheten till föräldrastöd och återföreningar presenterar studien ett åtgärdsförslag, i form av tillhandahållande av en extern föräldrasekreterare vars uppdrag skulle vara att stötta föräldrar med placerade barn.

Nyckelord: fosterhemsvård, placerade barn, återföreningar

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställningar	6
1.2 Begreppsförklaring	6
1.3 Avgränsningar.....	7
2. Relevanta lagrum och konventioner	7
2.1 Socialtjänstlagen	7
2.2 Lagen om vård av unga.....	7
2.3 Europakonventionen	8
2.4 Barnkonventionen.....	8
3. Teoretiska utgångspunkter och principer	9
3.1 Barnets bästa.....	9
3.2 Behovs- och relationsorienterat synsätt	9
3.2.1 Behovsorienterat synsätt.....	9
3.2.2 Relationsorienterat synsätt	10
3.3 Det tredelade föräldraskapet	10
4. Tidigare forskning	10
4.1 Det sociala barnavårdsarbetets komplexitet	10
4.2 Betydelsen av och möjligheten till föräldrastöd	11
4.3 Familjehemmets roll	12
4.4 Umgänge mellan barn och föräldrar under placering	13
4.5 Föräldrarnas erfarenheter under och efter barnets placering	13
4.6 Att vara placerad som barn	14
4.7 Sammanfattning.....	15
5. Metod	16
5.1 Val av forskningsmetod.....	16
5.2 Litteraturanskaffning	16
5.3 Urval	16
5.4 Konstruktion av intervjuguide	17
5.5 Genomförande av intervjuer	17
5.6 Bearbetning och analys.....	18
5.7 Etiska överväganden	19
5.8 Metoddiskussion	19

5.8.1 Validitet.....	20
5.8.2 Reliabilitet.....	21
5.9 Arbetsfördelning.....	21
6. Resultat.....	21
6.1 Krav för att möjliggöra återförening.....	21
6.1.1 Formella krav	22
6.1.2 Bedömning av om återförening är möjlig.....	22
6.1.3 Återförening utan uppfyllda krav.....	23
6.2 Konsten att samarbeta.....	23
6.2.1 Betydelsen av samarbete.....	23
6.2.2 Att skapa allians med föräldern.....	23
6.2.3 Att arbeta för ett gemensamt mål.....	24
6.3 Flera nyanser av föräldrastöd.....	24
6.3.1 Variation av innehåll och omfattning	24
6.3.2 Villkorat stöd.....	25
6.3.3 Behov av utökat föräldrastöd.....	26
6.4 Att bedöma barnets bästa.....	27
6.4.1 Att väga in flera perspektiv	27
6.4.2 Barnets bästa – inte alltid förenligt med barnets vilja	28
6.4.3 En svår bedömning	28
6.5 Umgängets funktion.....	29
6.5.1 Umgänge som medel för upprätthållande av kontakt.....	29
6.5.2 Umgänge som bedömning av om återförening är möjlig	29
7. Analys och diskussion.....	30
7.1 Analys och diskussion utifrån huvudresultat.....	30
7.1.1 Dömd att misslyckas	30
7.1.2 Bakomliggande orsaker till ett försummat föräldrastöd.....	31
7.1.3 Barnets behov eller barnets relation i centrum?	32
7.2 Studiens styrkor och svagheter	33
7.3 Förslag till åtgärder och vidare forskning.....	33
8. Slutsats	34
9. Referenslista	35
10. Bilagor.....	

1. Inledning

Socialstyrelsens årsrapport (2014) visar att drygt 22 300 barn och unga någon gång varit placerade enligt Socialtjänstlagen (2001:453) och 7000 enligt Lagen (1990:52) om vård av unga. Familjehem är den vanligast förekommande placeringsformen för barn och unga, oberoende av kön och om insatsen bedrivs med stöd av SoL eller LVU. Tre till fyra procent av Sveriges barn, exklusive ensamkommande flyktingbarn, har någon gång under sin uppväxt varit placerade i familjehems- eller institutionsvård, vilket utgör ungefär ett barn för varje normalstor skolklass (Mattsson & Vinnerljung, 2016). Av Socialstyrelsens lägesrapport (2016) för individ- och familjeomsorgen framgår att såväl frivilliga- som tvångsplaceringar ökar. Ökningen av frivilliga placeringar enligt SoL kan delvis förklaras av den stora mängden ensamkommande barn och ungdomar som nyligen anlänt till Sverige. Placeringar med stöd av LVU har enligt rapporten ökat i alla åldersgrupper mellan år 2000-2013 och ökningen kan inte sägas bero på tillströmningen ensamkommande flyktingbarn. Den absoluta ökningen är högst i åldersgruppen 13-17 år. Samtidigt är den relativa ökningen högst bland barn i åldrarna 0-6 år, från 900 barn år 2000 till 1 600 barn år 2013. Vanliga orsaker till att barn placeras är bland annat missbruk eller psykisk sjukdom hos barnets föräldrar. Dessa barn saknar i stor utsträckning tillgång till social välfärd och hälsa (Socialstyrelsen, 2016).

Den sociala barnvården utgår från principen att barn i första hand ska växa upp med sina biologiska föräldrar. I de fall en placering utanför hemmet är nödvändig fodras att barnet ska återförenas med sina föräldrar när syftet med vården är uppnått (Prop. 2002/03:53). I regeringens proposition (2012/13:10) framhålls att inom återföreningsprincipens ramar ingår föräldrarnas rätt till att återfå sina placerade barn samt rätten till privatliv. Principen är inte helt implementerad i varken SoL eller LVU (SOU 2000:77). Socialnämnden och familjehemsföräldrar ska verka för att återförening ska vara möjlig samt hjälpa föräldrarna att åtgärda de brister som förorsakat placering (Prop. 2002/03:53). I de fall barn placerats på grund av brister i hemmiljön borde återföreningsprincipen resultera i att föräldrarna erbjuds omfattande stöd för att situationen i hemmet ska förbättras (Höjer, 2012). Det finns inte någon manual för när barnet bör och ska flytta hem utan det krävs av socialsekreteraren en avvägning och en bedömning av framtiden, något som Leviner (2014) lyfter fram som otillräckligt i komplexa ärenden. Ytterst rör det sig om en balansering mellan barns rätt till skydd och enskildas rätt till privat- och familjeliv. Lagerberg (1984) understryker efter omfattande studier att det inte går att sammanfatta några generella principer för beslut i barnavårdsärenden, utan de individuella varianterna i dessa ärenden är oräkneliga. Hur många svenska fosterbarn som återförenas med sina föräldrar är svårt att besvara, då andelen varierar över tid och mellan kommuner. I Vinnerljungs (1996) översikt av svensk forskning om fosterbarnsvård presenteras exempel från tidigare forskning där få barn återförenats med sina föräldrar. Bland annat redogör Vinnerljung för undersökningar av ärenden i två Skånekommuner, där resultatet visade att socialsekreterare i ytterst få fall förväntade sig och planerade för återförening.

I regeringens proposition (2012/13:10) framgår att det stöd som ska ges till föräldrar vars barn är placerade i samhällsvård i enlighet med SoL 6 kap. 7 § inte innebär någon självständig rätt till insatser för föräldrarna.

Socialtjänstens ansvar för att stödja föräldrarna betraktas som otydligt och det är inte uttalat var i organisationen ansvaret ligger (SOU 2015:71). Mattsson och Vinnerljung (2016) föreslår en lagstadgad rätt till rehabiliterande stöd för föräldrar vars barn placeras, utifrån det faktum att långvariga placeringar ofta beror på föräldrarnas beteenden och problem. De menar att stödet till föräldrarna är i enlighet med barnets bästa, då det bidrar till att barnets tillvaro under och efter placeringen tryggas och stabiliseras. Idag saknas metoder och former för återförening av familjehemsplacerade barn i det sociala barnavårdsarbetet (Mattsson, 2006) och i betänkandet Barns behov och föräldrars rätt (SOU 1986:20, s. 258) framhålls följande

“I slutänden av en placering - med tvång eller frivillighet - ser man hur ödesdigert det egentligen är att från början försumma rehabiliteringsarbetet med föräldrarna och kontakten mellan dem och barnet: man bäddar för att en återförening praktiskt taget blir omöjlig. Ärendet utvecklas till den ersättningsplacering som socialsekreteraren kanske redan från början avsåg, men inte öppet deklarerade, att den borde bli.”

I betänkandet argumenteras för att i ett tidigt stadiet av placeringen ha en utarbetad plan för återförening, för att eventuella återföreningar ska vara möjliga och gynnsamma. Socialberedningen menar vidare att hemflyttningen är en komplicerad och emotionellt krävande process, även i de fall då kontakten mellan barn, föräldrar och familjehemsföräldrar varit god, varför noggrant förberedelsearbete krävs i samtliga fall (SOU 1986:20). Ett bristande återföreningsarbete kan resultera i att placerade barn återaktualiseras för socialtjänsten (Mattsson, 2006) vilket ytterligare förstärker vikten av att i de fall återförening är möjlig, noga förbereda barn och föräldrar inför deras nya livssituation. Höjer (2012) menar att det finns lite svensk forskning gällande om föräldrastöd erbjuds för att möjliggöra återförening, medan hon framhåller att internationell forskning på området visar att barn och föräldrar kan återförenas utan att föräldrarna nått förändring, vilket tenderar att resultera i att barnen återplaceras.

Personliga erfarenheter av arbete med barn som familjehemsplacerats och deras föräldrar ligger till grund för intresset kring området. Vår uppfattning är att tid och möjlighet till att stötta föräldrar vars barn omhändertas saknas, då socialtjänstens uppdrag och ansvar inom den sociala barnavården primärt är att skydda barn. Genom efterforskningar på området förefaller behovet av föräldrastöd vara stort under placeringen, särskilt för att möjliggöra återförening. Vi menar inte att återförening alltid är till barnets bästa, men i de fall återförening är målet bör barn och föräldrar noga förberedas. Därför söker undersökningen få en överblick av hur socialtjänsten arbetar under återföreningsprocessen. Syftet är i det senare inte att kritisera eller granska enskilda socialsekreterare.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur socialsekreterare kan verka för återförening mellan vårdnadshavare och barn som är placerade med frivillighet eller tvång i familjehem på grund av brister i hemmiljön.

Studiens frågeställningar är följande:

- Vilka krav ställs på vårdnadshavare för att vården av barnet ska upphöra och vilket stöd ges av socialtjänsten för att vårdnadshavarna ska uppnå kraven, enligt intervjupersonerna?
- Hur bedömer intervjupersonerna vad som är till barnets bästa under återföreningsprocessen?
- Vilka är de mest framstående svårigheterna i arbetet med återföreningar enligt intervjupersonerna?

1.2 Begreppsförklaring

Nedan följer en redogörelse av centrala begrepp som är återkommande i uppsatsen.

Barn	Avser varje människa under 18 år enligt Socialtjänstlagen (2001:453) 1 kap. 2 §.
Familjehemsplacerade barn	Avser barn som placerats i familjehem med anledning av att de inte kunnat bo kvar i sitt ursprungliga hem. När begreppet placerade barn används i uppsatsen åsyftas familjehemsplacerade barn. Begreppet placeringar kan även komma att användas, vilket refererar till familjehemsplaceringar.
Familjehem	Avser ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt enligt Socialtjänstförordningen (2001:937) 3 kap. 2 §. Begreppet fosterhem används synonymt till familjehem.
Familjehemsföräldrar	Avser vuxna personer vilka har ålagt sig socialtjänstens uppdrag att ta emot ett eller flera barn för stadigvarande vård och fostran. Fosterföräldrar används synonymt till begreppet.
Föräldrar/vårdnadshavare	I uppsatsen används begreppen föräldrar och vårdnadshavare när de föräldrar vars barn omhändertagits åsyftas. Vid hänvisning till litteratur kan begreppet biologiska föräldrar användas.
Återförening	När barnets vårdbehov inte längre föreligger och barnet flyttar hem till sina vårdnadshavare.
Återföreningsprocess	Processen från att barnet placeras till att barnet återvänt hem, i de fall återförening är det slutgiltiga målet.

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen utgår från socialsekreterares erfarenheter av återföreningsprocesser. Vi finner att det hade varit intressant att få samtliga berörda parter bild av fenomenet, men på grund av begränsat utrymme fokuserar studien på erfarenheter hos socialsekreterare vilka utför det dagliga arbetet med återföreningar. Studien syftar till att undersöka återföreningsprocesser mellan föräldrar och barn som är placerade i familjehem på grund av brister i hemmiljön, i enlighet med LVU 2§ och SoL. Avgränsningen grundas i antagandet att i de fall föräldrarnas brister förorsakat placering finns ett större behov av föräldrastöd och återföreningsarbete, än i de fall barnet är placerat på grund av eget beteende. Vi har valt att utesluta barn som är placerade i HVB, på grund av att familjehem är den mest förekommande placeringsformen för målgruppen.

2. Relevanta lagrum och konventioner

Inom den sociala barnvården är mängden relevanta lagrum och konventioner omfattande, varför samtliga inte kan presenteras inom ramen för denna uppsats. I det följande presenteras de lagrum och konventioner som bedömts vara mest centrala för studien.

2.1 Socialtjänstlagen

I SoL 5 kap. anges socialnämndens särskilda ansvar för barn. Nämnden ska verka för att barn växer upp under goda och trygga förhållanden enligt 5 kap. 1 § 2 st. De ska även i nära samarbete med hemmet se till att de barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver. I 5 kap. 1 § 8 st anges vidare att barn ska beredas vård utanför det egna hemmet om barnets bästa motiverar det. Placeringen sker med stöd av 4 kap. 1 § och till vården fogas en vårdplan som anger planeringen för barnets vistelse i familjehemmet. Vanligtvis placeras barnet under en bestämd tid i familjehem och umgänge sker med vårdnadshavarna under bestämda former (Mattsson, 2010). Vård enligt SoL förutsätter samtycke från barnets vårdnadshavare samt från barnet själv om hen fyllt 15 år. Socialnämnden ska lämna vårdnadshavarna och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp de behöver enligt 6 kap. 7 §. Vid vård utanför hemmet ska socialnämnden enligt 6 kap. 8 § minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs. En kontinuerlig kontakt med och uppföljning av barnet, vårdnadshavarna och familjehemsföräldrarna är en förutsättning för ett fullgott underlag för övervägande om fortsatt vård eller återförening (Mattsson, 2006). År 2003 infördes en bestämmelse i SoL och LVU att socialnämnden särskilt ska överväga om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverförflyttning enligt Föräldrabalken (1949:381) 6 kap. 8 §, när ett barn varit placerat tre år i samma familjehem. Bestämmelsen infördes i syfte att placerade barns situation i familjehemmet skulle bli mer säker och stabil (Höjer, 2012).

2.2 Lagen om vård av unga

Den vård som inte kan utföras i samförstånd med vårdnadshavare och barn över 15 år kan i vissa fall beredas med stöd av LVU. En grundläggande förutsättning för att omhänderta barn med stöd av LVU är att det föreligger ett missförhållande i enlighet med LVU 2§ eller 3§. Vården ska inte kunna ges på frivillig väg och missförhållandena ska medföra en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas.

Då ett barn placeras med stöd av LVU bestämmer socialnämnden hur vården av barnet ska ordnas och var barnet ska bo under vårdtiden, enligt 11 §. Vården ska omprövas minst en gång var sjätte månad, men i de fall barnet är placerat med stöd av 2 § behöver socialnämnden endast överväga om vårdbehovet ännu föreligger, enligt 13 § 1 st. Socialnämndens övervägande räknas inte som ett beslut i förvaltningsrättslig mening och behöver därmed inte kommuniceras till berörda parter. Om socialnämnden finner anledning att undersöka behovet av fortsatt vård prövas frågan i socialnämnden, likaså görs en omprövning av vård enligt LVU 2 § om vårdnadshavare eller barn över 15 år begär det. När vården grundas på barnets hemförhållanden krävs för upphörande av vård att hemförhållandena är sådana att vård utanför hemmet inte längre är motiverat. Förbättringen av föräldrarnas situation ska vara av genomgripande och varaktig karaktär. Barnets vårdbehov kan dock kvarstå trots att föräldrarnas situation förbättrats. Vårdbehovet avgör hur länge vården ska bestå och vårdnadshavaren måste kunna tillgodose behovet för att vården ska upphöra (Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen, 2010). Omhändertagandet ska inte heller upphöra om barnets hälsa eller utveckling riskeras att skada vid separation från familjehemmet (SOU 1986:21). I regeringens proposition (1989/90:28) betonas socialnämndens ansvar att uppmuntra och understödja kontakten mellan barn och föräldrar för att möjliggöra återförening. Av 21 § framgår att när vård med stöd av LVU inte längre behövs ska socialnämnden besluta att vården ska upphöra och noga förbereda barnets återförening med dess vårdnadshavare.

2.3 Europakonventionen

Sverige har undertecknat Europakonventionen och förpliktar sig därmed rättsligt att respektera de mänskliga rättigheterna. Konventionens huvudsyfte är att säkerställa den enskildes rättigheter i förhållande till staten men även att staten har en skyldighet att säkra den enskildes rättigheter i förhållande mot andra enskilda (Nilsson & Lundberg, 2010). Artikel 8 reglerar rätten till skydd för privat- och familjeliv och bygger dels på uppfattningen om att relationen mellan barn och förälder ska skyddas, inte minst vid placering av barnet utanför hemmet (Mattsson, 2006). Skyddet är inte absolut utan får med lagstöd begränsas (Nilsson & Lundberg, 2010).

2.4 Barnkonventionen

Barnkonventionen är implementerad i svensk lagstiftning och ska vara vägledande i arbetet med barn i syfte att stärka deras rättigheter (Ewerlöf, Sverne & Singer, 2004). Däremot har Barnkonventionen inte inkorporerats i lag vilket innebär att underlåtelse att följa barnkonventionen inte ger någon påföljd. Alla beslut rörande barn ska innehålla analyser där barnperspektivet tydligt ska framgå (Melin, 2004). Barnkonventionen innefattar 54 artiklar varav följande fyra anses vara grundprinciper. Artikel 2 som innehåller barnets rätt till likvärdiga villkor, artikel 3 vilken tydliggör att barnets bästa alltid ska komma i främsta rum, artikel 6 som inbegriper barnens rätt till liv och utveckling samt artikel 12, barnens rätt att komma till tals i frågor som rör dem. Vidare framkommer i artikel 9 att barn får separeras från sina föräldrar mot deras vilja om det av myndighet bedöms vara nödvändigt för barnets bästa. I artikel 25 lyfts att barn som är placerade utanför hemmet regelbundet ska utvärderas om de är i fortsatt behov av vård och vården ska upphöra när vårdbehovet inte längre föreligger (Ewerlöf et al., 2004).

3. Teoretiska utgångspunkter och principer

I följande avsnitt presenteras de teoretiska utgångspunkter och principer som anses relevanta för förståelsen av det studerade fenomenet. Begreppet barnets bästa förklaras mot bakgrund av att det genomsyrar socialtjänstens uppdrag och insatser. Vidare lyfts två perspektiv på omhändertagande av barn fram, det behovs- och relationsorienterade synsättet. För att få en uppfattning om inblandade parter roll under barns placering förklaras slutligen begreppet "det tredelade föräldraskapet".

3.1 Barnets bästa

Långt innan barnkonventionen antogs grundades principen om barnets bästa (Hollander, 2006). Barnets bästa infördes i SoL 1998. Utgångspunkten är att i varje bedömning om insatser samt i genomförandet av insatser ska barnets bästa alltid beaktas (Prop. 1996/97:124). År 2003 infördes begreppet barnets bästa i LVU och barnets bästa ska alltid vara avgörande vid beslut som rör dem (Prop. 2002/03:53). När en återförening inte anses möjlig är återföreningsprincipen underordnad principen om barnets bästa (Prop. 1989/90:28). Det finns ingen given definition av begreppet barnets bästa (Melin, 2004) och i regeringens proposition (1996/97:124) framkommer att begreppet ska betraktas som dynamiskt och situationsbundet. I en beslutssituation finns det olika sätt att tolka barnets bästa (Hollander, 2006). Då föräldrabalken och Europakonventionen är stark i svensk lag finns risk att barnets bästa förbises i intressekonflikter mellan barn och föräldrar, som t.ex. kan uppstå vid en placering (Leviner, 2011). År 1998 infördes dock två nya paragrafer i 6 kap. föräldrabalken där barnets bästa tydliggörs vid frågor gällande boende, vårdnad och umgänge (Melin, 2004).

3.2 Behovs- och relationsorienterat synsätt

Företrädare till det behovsorienterade synsättet är bland andra Goldstein, Freud och Sobnits. Det behovsorienterade synsättet och termen "psykologisk förälder" introducerades 1973 genom deras bok *Beyond the best interests of the child* vilken 1978 översattes till svenska med titeln *Barnets rätt eller rätten till barnet*. Författarna menade att barnets rätt till en psykologisk förälder skulle prioriteras framför föräldrarnas rätt till barnet (Goldstein, Freud & Solnit, 1978). Fanshel och Shinn (1978) har genom deras longitudinella studie "Children in foster care" utvecklat det relationsorienterade synsättet. Studien presenterade resultat som indikerar att barns separation från sina biologiska föräldrar är skadlig och att fosterföräldrar aldrig kan ersätta de biologiska föräldrarna i barnets medvetande. Under 1980-talet förelåg en debatt gällande omhändertagande av barn i Sverige där ovan nämnda huvudsynsätt kunde urskiljas (Mattsson, 2006).

3.2.1 Behovsorienterat synsätt

Den behovsorienterade skolan framhöll skadan barn kan åsamkas genom att stanna i en olämplig miljö (Mattsson, 2006). Barnet har behov av fysisk och psykisk omsorg och den förälder som tillgodoser barnets behov av vård, näring, kärlek och stimulans fungerar som barnets psykologiska förälder som får barnet att känna sig önskat. Enligt perspektivet är de ursprungliga föräldrarna utbytbara om de inte fungerat som psykologiska föräldrar. En separation från biologiska föräldrar som inte fungerat som psykologiska föräldrar anses därmed inte vara skadlig (Goldstein, Freud & Sobnits, 1973). Synsättet resulterar i:

- Att omhändertagandet ses som en möjlig gynnsam lösning för barnet.
- Att placeringen redan initialt planeras att ske i ett ersättningshem i de fall det anses nödvändigt.
- Att barnets förhållande till familjehemsföräldrarna betraktas som viktigare än relationen till de biologiska föräldrarna (Lagerberg, 1984).

3.2.2 Relationsorienterat synsätt

Den relationsorienterade skolan menade istället att det var skadligt för barnet att bryta med sin biologiska förälder, oavsett hur deras relation och föräldrarnas omsorgsförmåga såg ut. För att barnet ska kunna skapa ett känslomässigt band till familjehemsföräldrarna krävs enligt förespråkarna till detta synsätt att barnet får hjälp att bearbeta sin relation till sina biologiska föräldrar (Fanshel & Shinn, 1978). Synsättet resulterar i:

- Att omhändertagande ska undvikas i största möjliga utsträckning.
- Att kortvariga placeringar i stödhem föredras framför långvariga placeringar i ersättningshem.
- Att barnets relation med de biologiska föräldrarna betraktas som en nödvändig förutsättning för en god placering (Lagerberg, 1984).

Det relationsorienterade synsättet har kommit att forma den svenska lagstiftningen gällande den sociala barnvården, där utgångspunkten är att om möjligt eftersträva återförening mellan barn och biologisk förälder (Mattsson, 2006).

3.3 Det tredelade föräldraskapet

Genom utredningssystemet Barns Behov i Centrum, BBiC, har begreppet "det tredelade föräldraskapet" myntats, vilket avser föräldrarna, familjehemsföräldrarna och socialtjänsten. Begreppet förmedlar att dessa gemensamt bär ett vårdansvar för det placerade barnet. Det yttersta ansvaret för att samverkan ska fungera vilar på socialtjänsten, i de fall samverkan bedöms gynna barnet. Målet med det delade ansvaret är att föräldrarna får möjlighet att vara föräldrar efter deras bästa förmåga, i samarbete med och med stöd av socialtjänsten och familjehemmet (Socialstyrelsen, 2015).

4. Tidigare forskning

I följande avsnitt presenteras tidigare forskning på området. I syfte att skapa en enhetlig bild av det studerade fenomenet presenteras återföreningsprocessen ur olika aktörers perspektiv. Avsnittet inleds med forskning som belyser socialtjänstens arbete. Därefter redogörs för betydelsen av stöd till föräldrar vars barn är placerade och socialtjänstens möjligheter att tillgodose föräldrarnas behov. Familjehemmets roll berörs kortfattat och forskning om umgängens betydelse under barnets placering presenteras därefter. Avslutningsvis diskuteras barn och föräldrars upplevelser under återföreningsprocessen.

4.1 Det sociala barnvårdsarbetets komplexitet

Den sociala barnvården utövas inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg och kännetecknas av en balans mellan hjälp och kontroll som kan vara svårhanterlig.

Organiseringen och styrningen av socialt arbete har inneburit förändringar i socialtjänsten i form av ökade krav på effektivitet, budgetmedvetenhet, evidens, dokumentation och specifika metoder. Förändringarna har bidragit till ett ökat fokus på kontroll av klienterna, framför stöd och hjälp (Lauri, 2016). Socialsekreterare ska bedriva ett professionellt socialt arbete med barn och föräldrar, samtidigt som de formellt ska bedriva utredning och fatta beslut (Höjer, 2012). Den primära uppgiften för socialsekreterare som arbetar i barnavårdsärenden är att skydda barn och se till att de inte utsätts för skada (Taylor, Beckett & McKeigue, 2007). Samtidigt ska föräldrars självbestämmanderätt beaktas (Sallnäs, Wiklund & Östberg, 2012). I ansvaret att skydda barn ingår att bedöma föräldrars omsorgsförmåga. Bedömningar och beslut grundas på kunskap om barns behov och utveckling, men även på moraliska föreställningar om hur en förälder bör vara (Höjer, 2012). Socialsekreteraren ska ha insikt i barnets situation, vilja och intressen och noga försäkra barnet om att återförening förbereds under lång tid (Nilsson, 1997). Det omfattande arbetet har av socialsekreterare beskrivits som ångestfyllt och präglat av en rädsla för att göra fel (Taylor et al., 2007). Av utredningen för tvångsvård för barn och unga framgår att socialtjänstens ansvar att stödja föräldrar vars barn är placerade i samhällsvård betraktas som otydligt samt att det råder otydlighet kring var i socialtjänstens organisation ansvaret ligger. Konkreta stödformer vid placering och ett ökat samarbete mellan vuxen- och barnhandläggare lyfts fram som betydande åtgärder för ett fungerande föräldrastöd (SOU 2015:71).

4.2 Betydelsen av och möjligheten till föräldrastöd

Socialarbetarnas insatser kan ha stor betydelse för föräldrarnas situation vilket främjar en god kontakt med barnen (Vinnerljung, 1996). Nilsson (1997) framhåller hur viktigt stödet är till föräldrar vars barn är placerade i samhällsvård. Föräldern behöver stöd i bearbetandet av den krissituation som uppstår vid omhändertagandet av barnet samt hjälpinsatser efter att krisen har avtagit. Socialsekreteraren bör finnas kvar för föräldern efter placeringens genomförande samt efter en eventuell återförening. Enligt utredningen om tvångsvård för barn och unga är det inte ovanligt att omhändertagande utlöser en kris hos föräldrarna vilket kan få negativ påverkan på barnet om krisen inte hanteras. Följderna av en obearbetad kris i sådana sammanhang kan vara att föräldrar drar sig undan eller blir fientliga mot socialtjänsten och familjehemmet (SOU 2015:71). Socialtjänstens förhållningssätt och insatser har enligt flertalet studier avgörande betydelse för vad som sker med kontakten mellan familjehemsplacerade barn och deras föräldrar under tiden barnet är placerat (Vinnerljung, 1996). Föräldrastöd är således en viktig insats sett utifrån barnets perspektiv, oavsett om återförening är möjlig eller inte.

Även Lagerberg (1984) betonar vikten av att stötta föräldrarna och främja samarbete mellan dem och familjehemsföräldrarna. I hennes studie deltar Ingvar Nylander, professor i barn- och ungdomspsykiatri. Han menar att psykiskt otillräckliga föräldrar får barn som blir "svårskötta". Relationen ger upphov till en ond cirkel, där förälderns otillräcklighet försvårar barnets situation och vice versa. Föräldern måste avlastas från krav som överstiger dess förmåga, samtidigt som barnet måste få stöd och trygghet. Familjehemsplacerade barn kan känna ett tungt ansvar och oro för sina föräldrar. De känner ofta rädsla för hur det ska gå för föräldrarna när barnen lämnar hemmet.

Därför menar Nylander att föräldrarna bör få hjälp samtidigt som barnens placering förbereds. I hjälpen ska klargöras att det bästa för barn och föräldrar är att de avlastas från varandra och får individuell hjälp. Därefter finns möjlighet till återförening om det anses möjligt och lämpligt. Tillvägagångssättet kan leda till en förståelse hos föräldrarna att placeringen syftar till att hjälpa samtliga parter.

Föräldrastödet bör inriktas på hantering av den nya föräldraroll som uppstår i och med placering samt skapa förutsättningar för en positiv kontakt med barnet (SOU 2015:71). Behovet av ett kontinuerligt föräldrastöd under placeringen är stort, särskilt för att möjliggöra återförening (SOU 2015:17). Malet, McSherry, Larkin, Kelly, Robinson & Schubotz (2009) föreslår att föräldrastöd bör ges i tre steg: innan barnet placeras i vård, under tiden barnet är placerat och efter återförening. Stöd av sådan individanpassad och omfattande karaktär kan dock vara svårt att få tillgång till, då socialtjänstens insatser styrs av det utbud av åtgärder som finns att erbjuda (Höjer, 2012). Lauri (2016) menar även att till följd av ökad budgetmedvetenhet och effektivitet i socialtjänsten, ställs krav på socialarbetarna att spendera så lite resurser som möjligt på klienterna. Särskilt anpassade insatser till föräldrar vars barn omhändertagits är sällsynt förekommande och stödet är till stor del beroende av enskilda socialsekreterare (SOU 2015:71).

Studier från Norge och Storbritannien indikerar att socialarbetare upplever tiden som ett hinder i arbetet med föräldrarna. Socialarbetarnas attityd mot föräldrarna påverkar hur mycket tid de lägger ned på föräldrastöd. Vidare framgår att om socialarbetarna ansåg att föräldrarna hade kompetensen att ta hand om sina barn, kände empati för föräldrarna och kunde hantera deras egna känslor i förhållande till familjen, fick föräldrarna mer av socialarbetarnas arbetstid (Schofield, Moldestad, Höjer, Ward, Skilbred, Young & Havik, 2011). Av de studier Vinnerljung (1996) har analyserat framgår att relationen mellan föräldrar och fosterföräldrar såväl som relationen mellan föräldrar och socialarbetare har betydelse för möjligheten till återförening. Även Nilsson (1997) visar på att socialarbetarnas attityder påverkar föräldrarnas tillgång till stödinsatser. De föräldrar som bedöms vara omotiverade får mindre stöd att lösa sina problem och de får i mindre utsträckning hem sina barn jämfört med de föräldrar som bedöms motiverade och samarbetsvilliga. Det är dock svårt att avgöra om fenomenet beror på socialsekreterarnas bristande tro på föräldrarnas förmåga vilket leder till en självuppfyllande profetia, eller om de i ett tidigt skede gör korrekta bedömningar av föräldrarnas förmåga till förändring (Vinnerljung, 1996). Engagerade socialarbetare lyfts fram som den viktigaste förutsättningen för en lyckad återförening. Enligt Höjer (2012) varierar det bemötande och de insatser barn och föräldrar i barnavårdsärenden får mellan kommuner samt mellan professionella i samma kommun.

4.3 Familjehemmets roll

Ett primärt mål med familjehemsplaceringar är att barnen ska kunna återvända hem till sina föräldrar. Därför är det av stor vikt att barnen bibehåller en god kontakt med föräldrarna vilket även kan bidra till att barnens välmående ökar under placeringen (Sanchirico & Jablonka, 2000; Schofield et al., 2011).

En studie av Sanchirico & Jablonka (2000) visar att familjehemmet förväntas bidra till en ökad kontakt mellan barn och deras vårdnadshavare samt att myndigheter har en förväntan att fosterfamiljen ska stödja föräldrarna genom att vara förebilder. Vissa familjehemsföräldrar upplever att umgänget nästan alltid bara är till för föräldrarna och att det främst orsakar skada och river upp sår för barnen (Pipping, 2011). Socialarbetare tenderar att minska på besökstidens frekvens vid oro för att fosterföräldrarna känner missnöje angående kontakten mellan vårdnadshavare och barn (Sanchirico & Jablonka, 2000).

4.4 Umgänge mellan barn och föräldrar under placering

Enligt Haight, Doner Kagle & Black (2003) är umgänge mellan föräldrar och barn i samhällsvård en förutsättning för utveckling av deras relation samt för en gynnsam återförening. Med utgångspunkt i anknytningsteorin analyserar författarna föräldrarnas och barnets relation under planerat umgänge. Umgängestiderna kan leda till att såväl barn som föräldrar återupplever omtumlande känslor som är associerade med återförening och separation. I artikeln föreslås att i de fall återförening är det slutgiltiga målet med placeringen bör kontinuerliga besök uppmuntras. Socialtjänsten uppmanas stötta föräldrar och barn före, under och efter umgänget. Besöken bör enligt författarna skraddarsys efter barnen och föräldrarnas behov och de bör hållas i en så hemlik miljö som möjligt. Slutligen betonas att även om umgängestiderna ger ett bra underlag för att bedöma hur relationen mellan barn och förälder utvecklas, bör socialsekreterare vara medvetna om att miljön i vilken umgänget äger rum inte är att betrakta som naturlig.

Bibehållen kontakt mellan barn och föräldrar under barnets placering har ett signifikant samband med återförening inom två år enligt en av de forskningsstudier Vinnerljung (1996) presenterar. En god kontakt tycks påverka möjligheterna till återförening positivt. Samtidigt visar Vinnerljung på resultat där det inte kunnat utmätas något samband mellan hemflyttning och mängden kontakt under placeringen. Enligt en annan studie i Vinnerljungs forskningsöversikt framgår att av de barn som haft lyckade återföreningar hade fler haft tillfredsställande umgänge med sina föräldrar under placeringstiden, jämfört med de vars återförening misslyckats. Lagerberg (1984) betonar vikten av att utveckla kriterier för individuella beslut gällande besök och föräldrakontakt. Familjehemsplacerade barn utgör inte en homogen grupp, varför det är av betydande vikt att kontinuerligt se över hur barnen och övriga parter upplever att föräldrakontakten fungerar (Höjer, 2012). Kontakten mellan familjehemsplacerade barn och föräldrar beskrivs vara komplex då det både finns stöd för att kontakten kan gynna barnen, samtidigt som det finns enskilda fall där det framkommit att barnen tar skada av föräldrabesök (Lagerberg, 1984).

4.5 Föräldrarnas erfarenheter under och efter barnets placering

Av fokusgruppsintervjuer med föräldrar som under intervjun hade, eller hade haft sina barn placerade i fosterhem, framkom att föräldrarna upplevde att den krisreaktion de kände i samband med barnets placering inte uppmärksammades. Föräldrarna upplevde att deras situation förbisågs på grund av socialarbetares fokus på barnets behov. De kände sig underlägsna och misslyckade när barnet placerades vilket gjorde dem handlingsförlamade.

Föräldrarna betonade att denna oförmåga att handla ofta tolkades som bristande engagemang (Höjer, 2007). Wong (2016) har undersökt föräldrars erfarenheter av återföreningsprocessen. Av intervjuerna kunde utläsas att processen var präglad av känslor av underlägsenhet, anpassning och utmaning. Flertalet föräldrar vittnade om att de kände sig underlägsna jämfört med fosterföräldrarna. Dessa upplevdes tävla med vårdnadshavaren om vem som skulle besitta föräldraauktoritet. Föräldrar vars barn är placerade kan uppleva sig pressade att framstå som kompetenta inför socialarbetarna för att möjliggöra återförening (Wong, 2016). Kvalitativa studier från Storbritannien, Norge och Sverige presenterar liknande resultat. Studierna bygger på kvalitativa intervjuer med föräldrar vars barn är placerade i fosterhem sedan minst ett år tillbaka. Av studierna framkom att föräldrar vars barn har vuxit upp i fostervård är en försummad grupp. Föräldrarna upplever ofta en svår förlust och avsaknaden av barnen leder till ett hot mot deras identitet. Gemensamt för föräldrarna som deltagit i studierna är behovet av att behandlas med empati och respekt samt att få vara delaktiga i barnens liv trots placeringen (Schofield et al., 2011).

Att återförenas med sitt barn kan vara förknippat med oro. Föräldrarnas oro inför att barnet ska återvända hem kan dels grundas i ett ifrågasättande av deras kompetens som föräldrar, dels i praktiska svårigheter med att få hem barn igen (Höjer, 2007). Föräldrar vars barn återvänt hem känner å ena sidan lycka och glädje, å andra sidan utmattning av att anpassa sig till den nya situationen. Föräldrarna kan uppleva svårigheter med att bli kompetenta vårdgivare och kan betrakta deras uppfostran som underlägsen den professionella samhällsvården barnet tagit del av (Wong, 2016). Efter att barn och föräldrar återförenats upplever vissa socialtjänstens stöd som otillräckligt. Det finns en tendens hos föräldrar att avstå från att be socialtjänsten om hjälp efter att barnet återvänt hem, på grund av rädsla för att framstå som inkompetenta eller på grund av tidigare negativa erfarenheter med socialarbetare (Malet et al., 2009; Wong 2016). Samtidigt upplever andra föräldrar att de fått ta del av socialtjänstens praktiska och känslomässiga stöd efter återförening, vilket betonas som viktigt för att kunna återskapa ett fungerande liv tillsammans (Höjer, 2007).

4.6 Att vara placerad som barn

För barn som växer upp i samhällsvård präglas tillvaron av instabilitet, oavsett om de flyttar hem eller bor kvar i familjehemmet under uppväxten (Vinnerljung, 1996). En flytt kan få stora konsekvenser för barnet i form av splittring av familjen och en ny vistelseort, vilket kan medföra att de förlorar etablerade relationer som vänner och skola, samt att de kan tvingas byta socialsekreterare. Barnen själva upplever sig inte ha makt att själva påverka beslut utan socialtjänsten upplevs ha stor befogenhet att bestämma över barnens placering (Unrau, 2007). En litteraturstudie av Bijleveld, Dedding och Blunders-Aelen (2015) visar att placerade barn behöver känna att de har en personlig relation till socialarbetaren och att de får delta i beslut som rör dem. Barnen upplever att de ofta får byta socialsekreterare vilket får en negativ effekt i form av att de känner sig bortglömda, förvirrade och att de inte får tid att bygga upp en meningsfull relation. Barnets vårdbehov är ofta beslutat av vuxna som inte har kännedom om barnet och inte vet vad barnet upplever som viktigt. Barnen känner ofta en ambivalens inför att delge vuxna information om vad de anser är viktigt eftersom de är oroliga för hur de vuxna kommer att reagera på informationen.

Det framkommer att barn upplever att de har fått komma till tals men det betyder inte att de har deltagit i beslutprocessen. Beslut som barn anser är viktiga att få delta i är var de ska bo, hur kontakt med föräldrar och syskon ska se ut och val av skola. Samtidigt upplever barnen att det är just dessa beslut de inte får vara delaktiga i. Barn som placeras utanför hemmet har ofta svårt att förstå de förändringar som sker i deras liv och varför de sker.

Barn som återförenas med sina vårdnadshavare riskerar att återigen placeras (Mattsson, 2006; Malet et al., 2009). Att återigen placeras i samhällsvård associeras med allvarliga problem i familjen, beteendeproblem eller funktionsnedsättning hos barnet, social isolering och ett svagt socialt nätverk. Vad som främjar en gynnsam återförening har visat sig vara en god anknytningsrelation mellan barn och dess föräldrar, föräldrarnas motivation till att söka hjälp och nå en förändring, stöd i kontakten under placeringen, positiva upplevelser av kontakten under placeringen, en stadig återföreningsprocess samt att barnet är ung till åren och varit placerad kortare än ett år (Malet et al., 2009). Även Nilsson (1997) menar att tiden spelar en avgörande roll, då chansen till återförening minskar ju längre tid barnet är placerat. Av flertalet forskningsresultat som lyfts fram av Vinnerljung (1996) förefaller det finnas ett samband mellan barnets hemflytt och fosterhemmets kvalitet och anknytning till barnet. Om barnet vistats i ett mindre bra familjehem ökar chansen att återförenas med sina föräldrar. Av resultaten framgår att de barn som återvände hem var de vars föräldrar aktivt kämpade för återförening och vars fosterföräldrar inte var emot att de lämnade familjehemmet. De som flyttade hem beskrevs som "besvärliga" barn, medan de som blev kvar i familjehem var "lätta att ta hand om".

4.7 Sammanfattning

Forskningen som ovan presenterats visar att föräldrastöd under placering är en viktig insats, sett ur både barn och föräldrars perspektiv. Behovet av stöd visar sig kvarstå efter att barn och föräldrar återförenats, för att återuppbygga en relation och ett fungerande liv tillsammans. Föräldrar vars barn placerats i familjehem upplever sig ofta misslyckade och får svårt att vara handlingskraftiga efter omhändertagandet, vilket tenderar uppfattas som brist på engagemang för barnet. Vidare framgår att socialtjänstens ansvar att stödja föräldrar betraktas som otydligt. Socialsekreterare kan uppleva att det inte finns tid till arbete med föräldrar och vilka insatser som erbjuds varierar mellan kommuner och olika socialsekreterare. Umgängestider kan vara emotionellt krävande för såväl fosterföräldrar som föräldrar och barn. Att som barn vara placerad i familjehem präglas av känslan av att inte vara delaktig i beslut som rör dem. En god relation till socialsekreterare framhålls som viktigt för placeringens kvalitet. Placerade barn känner ofta ett tungt ansvar för sina föräldrar och de känner sig oroliga över hur det ska gå för föräldrarna när barnen lämnar hemmet. Studier visar på att en god kontakt mellan barn och föräldrar under placeringen främjar möjligheten till återförening, samtidigt som forskningen ger varierande svar på om umgänge alltid är lämpligt. Forskningen ger ingen entydig bild av vad som är bäst för barn i varje enskilt fall utan det är upp till varje enskild socialsekreterare att fatta beslut och bedöma vad som blir till barnets bästa under återföreningsprocessen.

5. Metod

Nedan presenteras studiens val av metod, material samt hur det empiriska materialet har analyserats. Arbetsfördelningen under uppsatsen presenteras kort och avsnittet avslutas med en diskussion kring metodens för- och nackdelar, validitet, generaliserbarhet och reliabilitet.

5.1 Val av forskningsmetod

Studiens syfte och frågeställningar är av empirisk karaktär och uppsatsen utgår från en icke teoristyrd forskning (Denscombe, 2009). Valet av metod grundades i intresset att förstå fenomenet utifrån undersökningspersonernas perspektiv och utgångspunkten är att verkligheten är sådan som människor uppfattar att den är (Kvale & Brinkmann, 2009). Studiens ansats är kvalitativ och för att besvara studiens syfte genomfördes halvstrukturerade kvalitativa intervjuer med socialsekreterare. Kvalitativa intervjuer syftar till att identifiera okända företeelser, egenskaper eller innebörder (Starrin & Renck, 1996). Då intresse fanns i att ta del av socialsekreterares erfarenheter och beskrivningar av fenomenet föreföll intervjuer med studieobjektet vara ett naturligt tillvägagångssätt för att uppnå syftet.

5.2 Litteraturanskaffning

En betydande del av den använda litteraturen upptäcktes genom läsning av annan litteratur. Resan i litteraturen tog avstamp i böcker, avhandlingar och artiklar som hittades genom sökord som återföreningar, fosterhemsvård och placerade barn i Umeå universitetsbiblioteks söktjänst. Varje källa ledde till ett nytt spår genom intressanta referenser, vilka i sin tur refererade till ytterligare relevant forskning. I strävan att finna relevant litteratur gjordes även sökningar via databaserna SocIndex och DiVA, där sökord som reunification of children and parents, placeringar och familjehem användes. Mängden litteratur inom området är omfattande, varför studiens syfte var vägledande för urval av litteratur. För att finna relevanta lagrum var databasen Karnov behjälplig och Socialstyrelsens rapporter samt Statens offentliga utredningar bidrog med statistik och vidare förståelse för fenomenet.

5.3 Urval

För att besvara studiens syfte användes ett målinriktat urval vilket är ett icke-sannolikhetsurval. Urvalsramen var socialsekreterare med anställning inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, vilka arbetade med återföreningsprocesser mellan familjehemsplacerade barn och deras föräldrar. Personerna valdes medvetet ut eftersom dessa besitter värdefull information och kunskap om fenomenet (Bryman, 2011). Utifrån uppsatsens tidsbegränsning samt viljan att genomföra direkta intervjuer var initialt tanken att intervjua fyra socialsekreterare i en kommun. Kontakt initierades med kommunens växel för att erhålla kontaktuppgifter till chef över socialsekreterare som arbetade med återföreningsprocesser inom individ- och familjeomsorgen. Försök att nå kommunens chef gjordes både via telefon och via mail. När svar uteblev bestämde vi oss för att kontakta andra kommuner. Inledningsvis kontaktades kranskommuner men när svar uteblev eller när dessa avböjde medverkan i studien vidgades perspektivet och ett flertal kommuner runt om i Sverige kontaktades. Sammanlagt kontaktades 21 socialförvaltningar i syfte att få uppgifter till ansvarig chef inom det berörda området.

Det har inte funnits någon avsikt gällande vilka kommuner som kontaktades. När kontakt etablerades förklarades syftet med studien via mail och cheferna tillfrågades om de kunde framföra en förfrågan om delaktighet i studien till sina medarbetare. Svar uteblev från sex kommuner. Tio kommuner avböjde medverkan och fem kommuner tackade ja. När svar återkom med namn på personer som ville delta i studien togs telefonkontakt eller mailkontakt med berörda socialsekreterare där utförligare information om studien gavs. Totalt visade sju socialsekreterare från fem kommuner intresse för att delta i studien. Vi bedömde att det räckte med en socialsekreterare från vardera kommun. Totalt genomfördes fem telefonintervjuer med socialsekreterare från fem olika kommuner. Kommunernas geografiska spridning sträckte sig från de norra till de södra delarna av landet och var av varierande storlek, gällande folkmängd och befolkningstäthet. Av socialsekreterarna var fyra kvinnor och en man i åldrarna 27-50. Samtliga hade avlagt socionomexamen. Intervjupersonerna hade olika yrkestitlar som socialsekreterare, barnsekreterare, verkställare och förste socialsekreterare och antalet år som verksam i den aktuella tjänsten varierade mellan 2-10 år. Fyra av fem socialsekreterare hade inte varit delaktiga i utredningarna som föranlett placering, utan arbetade endast med barnen under placeringen. Gemensamt för intervjupersonerna var att de arbetade med familjehemsplacerade barn och återföreningar inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg.

5.4 Konstruktion av intervjuguide

I konstruktionen av intervjuguiden hämtades inspiration från Kvale och Brinkmanns (2009) beskrivning av en halvstrukturerad livsvärldsintervju. Syftet med intervjuformen är att förstå teman och erhålla nyanserade beskrivningar från undersökningsspersonernas perspektiv. Intervjun utfördes enligt en intervjuguide med fokus på specifika teman. Intervjuguiden (se bilaga 2) innehöll teman och förslag på frågor. Valda teman baserades på de områden som ansågs relevanta för studiens syfte och utformades efter vad som framkom genom litteraturskaffning på området. I syfte att uppnå objektivitet och söka få en omfångsrik bild av fenomenet sorterades förslag på frågor under följande teman: vårdnadshavaren/föräldern, barnet, familjehemmet, socialtjänsten och generella frågor om socialtjänstens bedömningar. Intervjuguiden inleddes med ett antal bakgrundsfrågor för att få en bild av intervjupersonerna samt för att möjliggöra diskussion kring om variablerna kunde få betydelse för studiens resultat. Intervjuguiden lämnade utrymme för följdfrågor och möjliggjorde flexibilitet och uppföljning av intressanta infallsvinklar i intervjun.

5.5 Genomförande av intervjuer

De socialsekreterare som uppgav att de var intresserade av att delta i studien fick ta del av ett informationsbrev (se bilaga 1) med efterföljande intervjuguide via mail. Enskilda intervjuer med fem socialsekreterare inom fem olika kommuner genomfördes via telefon under oktober 2016. Valet att genomföra intervjuerna via telefon hade sin grund i intervjupersonernas geografiska spridning. På grund av begränsad tid och resurser bedömdes direkta intervjuer med socialsekreterarna vara utförbara, varför telefonintervjuer framstod som ett lämpligt alternativ. Varje undersökningssperson intervjuades vid ett tillfälle, vilket innebär att sammanlagt fem intervjuer genomfördes. Längden på intervjuerna varierade mellan 46-56 minuter.

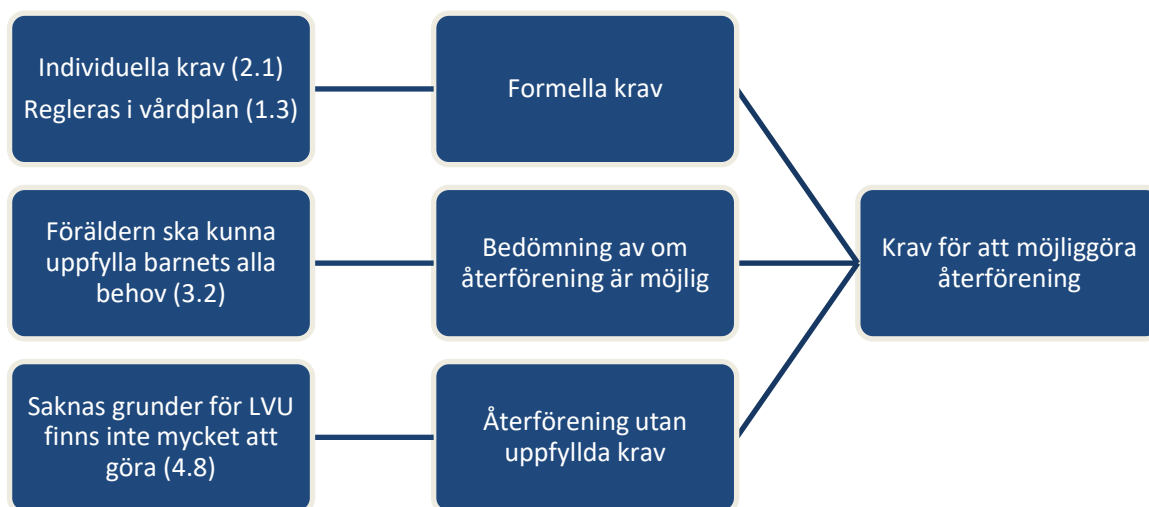
Intervjuerna genomfördes via högtalare på telefonen och ljudupptagning skedde via dator, vilket undersökningspersonerna informerades om innan genomförandet. Vid tre tillfällen deltog båda författarna vid intervjuerna och i dessa fall ansvarade varje person för på förhand utvalda teman. Resterande två intervjuer delades upp mellan författarna i syfte att effektivisera arbetet. I genomförandet av intervjuerna användes tidigare beskriven intervjuguide som utgångspunkt. Samtliga teman berördes men varje respondent gavs frihet att berätta om sina erfarenheter varför frågornas karaktär och ordningsföljd varierade i de olika intervjuerna. Val av följdfrågor varierade därmed utifrån intervjupersonernas personliga berättelser. Intervjufrågorna var främst öppna, följt av uppföljningsfrågor och sonderande frågor, där intervjupersonen uppmanades att beskriva mer eller ge exempel (Kvale & Brinkmann, 2009).

5.6 Bearbetning och analys

Efter att intervjuerna transkriberades bearbetades och analyserades det empiriska materialet. Vid analys användes Starrin, Larsson, Dahlgren och Styrborns (1991) lathund för teorigenerering på empirisk grund som inspiration. I enlighet med analysmetoden valdes data inte ut på förhand för att passa en teori eller kategorier, utan teorin genererades istället från data. Enligt lathunden sker kodning av materialet initialt öppet där frågor som "vad uttrycker de data jag har?" ställs till datamaterialet. Den öppna kodningen resulterar i substantiva koder, i form av begrepp vilka ger ledtrådar till en teori. Därefter bedrivs en selektiv kodning i syfte att finna en huvudvariabel eller kategori vilket resulterar i teoretiska koder som sammanfogar tidigare funna begrepp i en teori. Med inspiration hämtad från beskriven teorigenerering på empirisk grund analyserades det empiriska materialet på följande sätt:

Allt eftersom de transkriberande texterna lästes igenom formulerades koder i marginalerna i syfte att skapa en överblick av vad materialet uttryckte. Koderna kan sägas vara öppna då kodningen skedde förutsättningslöst. Varje intervjuperson tilldelades ett nummer mellan ett till fem utifrån ordningen i vilken de hade intervjuas. Varje citat/kod tilldelades även ett nummer, utifrån dess placering i texten. Koderna fick därefter ett nummer i form av intervjupersonens och citatets/kodens siffra i syfte att underlätta hanteringen av materialet och få en tydlig överblick över vilka koder som tillhörde vilka intervjuer. Båda författare hade varsin utskrift av intervjuerna och tog tillsammans ut de koder som ansågs vara relevanta. Därefter bedrevs på varsitt håll arbetet att välja ut de mest relevanta koder genom noga läsning av intervjuerna och dess koder mot bakgrund av studiens syfte och frågeställningar. Teman växte fram utifrån kodernas likheter och sammanhang och varje tema innehöll en mängd koder. Arbetet bedrevs enskilt i syfte att minimera risken för att omedvetet påverka varandra i val av teman. Vid återsamling hade båda författare identifierat samma teman, varför dessa ansågs trovärdiga. Därefter diskuterades likheter och skillnader i intervjupersonernas utsagor inom vardera tema vilket formade underkategorier. Genomgående har materialet analyserats och genom diskussioner har mönster funnits, vilket framgår i uppsatsens diskussion.

Nedan följer ett utdrag från analysprocessen, vilken illustrerar ett tema med tillhörande underkategorier och koder.

Figur 1: Analysprocessen. Till vänster: koder, följt av underkategorier och tema.

5.7 Etiska överväganden

Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principer beträffande krav på information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande har tillämpats i utformningen av uppsatsen. Informationskravet har tillgodosetts genom att intervjupersonerna fick ta del av ett informationsbrev via mail, innehållandes uppgifter om studiens syfte, deras frivillighet i studien och möjligheten att avbryta sin medverkan. Informationen gavs innan intervjun ägde rum, vilket är en förutsättning för ett samtyckes giltighet, enligt Lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor, 17 §. Under intervjun tillfrågades intervjupersonerna om de undrade över något efter att ha tagit del av informationen och om de var beredda att påbörja intervjun. När intervjupersonerna svarade att de var beredda att påbörja intervjun betraktades det som ett samtycke till deltagande. Kravet på konfidentialitet har beaktats genom att uppgifter om intervjupersonerna har bevarats, antecknats och avrapporterats på sådant sätt att personerna inte kan identifieras av utomstående. Ljudmaterialet raderades efter användning och i avrapporteringen har kommuner och enskilda personer avidentifierats. Vid användande av citat har små modifikationer gjorts av bland annat dialektala skillnader i syfte att försvåra identifikation av intervjupersonerna. I enlighet med nyttjandekravet har inhämtad information inte använts för något annat ändamål än den aktuella uppsatsen. Vetenskapsrådet (2002) föreslår att forskaren bör erbjuda undersökningssdeltagare att ta del av forskningsresultat, vilket erbjöds genom informationsbrevet och under intervjuerna.

5.8. Metoddiskussion

En forskningsintervju kan betraktas som ett professionellt samtal i vilket en maktassymetri råder mellan forskare och studieobjekt.

Maktassymetrin riskerar att ge upphov till att intervjupersonen utifrån social önskvärdhet uttrycker det hen tror att intervjuaren vill höra (Kvale & Brinkmann, 2009). Under telefonintervjuer avtrubbas den känslan eftersom intervjupersonen inte kan uppfatta intervjuarens personliga egenskaper vilket bidrar till att risken att intervjupersonen påverkas av intervjuaren minimeras (Denscombe 2010; Bryman, 2011). Fenomenet har dock en baksida. Då intervjuare och intervjuperson inte ser varandra har intervjuaren inte möjlighet att reagera på intervjupersonens kroppsspråk när den inte förstått en fråga. I en direkt intervju ser intervjuaren om intervjupersonen inte förstått en fråga och har då möjlighet att hjälpa intervjupersonen genom förtydliganden (Bryman, 2011). Samtidigt menar Denscombe (2010) att en personlig kontakt finns närvarande i telefonintervjuer, även om den visuella kontakten saknas. En fördel med telefonintervjuer är att när de som håller intervjun är två eller fler till antalet kan dessa kontrollera intervjun och varandra genom ett samspel som inte är synligt för intervjupersonen. Telefonintervjuer innebär även att sökandet efter respondenter underlättas och den geografiska begränsningen minskar. Telefonintervjuer är inte heller lika tidskrävande som direkta intervjuer (Bryman, 2011), vilket innebär att mer tid kunde disponeras till inläsning och analys.

5.8.1 Validitet

Validitet hänförs till undersökningens giltighet och handlar till stor del om huruvida metoden undersöker det som avses undersökas. I intervjuer uppnås validitet om undersökningsspersonernas utsagor kan sägas vara tillförlitliga och om kvaliteten på intervjuerna är god vilket förutsätter kontroll och utfrågning om meningen i det som sägs (Kvale & Brinkmann, 2009). Vald urvalsmetod innebär att intervjupersonernas agenda har varit okänd. Vi vet således inte hur det kommer sig att just dessa intervjupersoner valde att delta i studien. Studiens syfte och frågeställningar kan upplevas känsliga och då undersökningsspersonerna var representanter för en myndighet finns en inbyggd risk att de inte uppgav hela sanningen i sina intervjuvar. Även om vi inte kan säkerhetsställa att intervjupersoner alltid säger sanningen om ett förhållande, kan uttalandet uttrycka en sanning vad gäller personens egen uppfattning (Kvale & Brinkmann, 2009). Studien ämnar ta del av undersökningsspersonernas erfarenheter och beskrivning av sitt arbete. Då de inte beskrivit subjektiva upplevelser, utan främst sitt arbetssätt kan giltigheten i utsagorna kontrolleras och jämföras mot lagstiftning och riktlinjer för socialt arbete. För att öka tillförlitligheten i intervjuaren erhöles förtydliganden från intervjupersonerna i de fall oklarheter uppstod. Val av intervjuform möjliggjorde följdfrågor, sammanfattningar och omformuleringar, för att säkerställa med intervjupersonerna att informationen tolkades på rätt sätt. För att nå validitet har resultaten genomgående tolkats och omtolkats, kontrollerats och ifrågasatts.

Studiens externa validitet, eller teoretiska generaliserbarhet, kan sägas vara god med anledning av att studieobjekten arbetar under en gemensam lagstiftning, riktlinjer, normer och mot bakgrund av samma utbildning som socialsekreterare i övriga delar av landet. I en motsvarande miljö kan därmed likartade processer förväntas äga rum och likheter beträffande intervjupersonernas erfarenheter, arbetssätt och bedömningar kan förväntas återfinnas i liknande sammanhang (Kvale, 1997). Urvalets geografiska spridning kan öka resultatets trovärdighet.

Då studien inte är begränsad till erfarenheter från ett socialkontor, utan från fem, bedöms dess trovärdighet och teoretiska generaliserbarhet öka. Samtidigt finns en medvetenhet i att intervjupersonerna inte valts ut genom ett sannolikhetsurval och att deras agenda är okänd, vilket generellt betraktas som ett hot mot undersökningens generaliserbarhet (Bryman, 2011). I utformandet av uppsatsen har vi strävat efter att ge så fylliga beskrivningar som möjligt för att möjliggöra för läsaren att bedöma studiens grad av generaliserbarhet (Kvale & Brinkmann, 2009).

5.8.2 Reliabilitet

Reliabilitet är ett mått på forskningens tillförlitlighet. Undersökningars reliabilitet kan sägas vara god om resultatet kan reproduceras av en annan forskare i en annan tidpunkt. Intervjuarens reliabilitet kan påverkas av ledande frågor och omedvetna förstärkningar av intervjupersonernas svar (Kvale & Brinkmann, 2009). För att motverka risken att påverka intervjupersonernas svar ställdes öppna frågor. I intervjuerna intogs en objektiv ställning, samtidigt finns en förförståelse för fenomenet och det finns en risk att vi omedvetet bekräftade eller uppmuntrade de svar vilka överensstämde med vår förförståelse. Då vi som personer har olika förförståelse kan det ha fått betydelse att två intervjuer delades upp. För att motverka att resultatet skulle påverkas av oss personligen ställdes liknande följdfrågor som i de intervjuer där båda intervjuare medverkade. Grunden i intervjuguiden var densamma för samtliga intervjupersoner. I syfte att förhindra att intervjusvar missuppfattades spelades intervjuerna in, transkriberades och skrevs ut. Översättningen från muntligt till skriftligt språk innebar inte några ändringar i de beskrivningar som erhöles.

5.9 Arbetsfördelning

Arbetsfördelningen har under uppsatsskrivandet upplevts vara jämn. Litteraturanskaffning har delvis bedrivits enskilt, för att därefter diskuteras och gemensamt sammanfattas i text. För att få en röd tråd och en enhetlig text har en stor del av arbetet skrivits tillsammans, endast några punkter i avsnittet teoretiska utgångspunkter har delats upp oss emellan och skrivits på varsitt håll. Tre intervjuer genomfördes tillsammans och vardera författare har genomfört en enskild intervju. Bearbetning av materialet, analys och diskussion har genomförts tillsammans. Moa har haft huvudansvar över kapitel 1, 3, 4, 6.1, 6.2 och 6.3 och Sandra har haft huvudansvar över kapitel 2, 5, 6.4 och 6.5. Diskussion och slutsats har båda författare ansvarat över. Det delade författarskapet har resulterat i intressanta diskussioner och nya perspektiv.

6. Resultat

I följande avsnitt presenteras de fem teman som framträdde genom analys av det empiriska materialet. Under varje tema följer ett antal underkategorier och citat som ämnar beskriva likheter och variationer i intervjupersonernas utsagor. Temana är: *krav för att möjliggöra återförening, konsten att samarbeta, flera nyanser av föräldrastöd, att bedöma barnets bästa och umgängets funktion*.

6.1 Krav för att möjliggöra återförening

Av temat framgår att föräldrar måste uppfylla formellt uppställda krav vilka regleras i en vårdplan för att möjliggöra återförening.

Vidare finns hos enskilda intervjupersoner en uppfattning om huruvida föräldern har förmåga att förändras vilket leder till variationer vid bedömning av när återförening bedöms möjlig. Oplanerade återföreningar kan leda till att intervjupersonerna känner sig baktvungna, i de fall föräldrarna varken är “good enough” eller “bad enough”

6.1.1 Formella krav

Kraven och målen för att vården av barnet ska upphöra regleras i en vårdplan. Kraven är mycket individuella då det rör sig om enskilda ärenden. Vilka krav som ställs beror till stor del på vilka brister som framkommit hos föräldern och i barnets hemmiljö. För att vården ska upphöra menar intervjupersonerna att föräldrarna ska vara benägna att förändras och bristerna ska åtgärdas utifrån barnets behov. Föräldrarna ska ha ändrats tillräckligt mycket och begreppet “good enough” är återkommande i bedömningen av när barnet tidigast kan återvända hem. Vidare betonar en av intervjupersonerna att förändringen ska vara hållbar över tid för att det ska bli tal om återförening.

6.1.2 Bedömning av om återförening är möjlig

Bedömningen av om återförening är möjlig varierar från fall till fall och skiljer sig mellan intervjupersonerna. När intervjupersonerna talar om återförening är det ofta i relation till föräldrarnas förändringspotential. Enligt fyra av intervjupersonerna kan det på förhand finnas en känsla av om återförening är möjlig. Tidigt finns tankar på om det kommer bli en lång placering och det beskrivs av två intervjupersoner som relativt vanligt att på förhand känna att en återförening inte kommer bli aktuell. Variationerna i intervjupersonernas bedömning av om återförening är möjlig illustreras genom nedanstående citat av två olika intervjupersoner:

Intervjuperson 4	Intervjuperson 5
<i>“... Om det är så att de inte kan skydda barnen, att det är våld eller övergrepp så då går det ju inte, då jobbar man inte för en återförening.”</i>	<i>“... Vi ska ju alltid jobba för en återförening och det är verkligen sista utvägen att tänka, här är inte en återförening möjlig någonsin.”</i>

Intervjupersonerna menar att det görs en bedömning om huruvida föräldern kan förbättras. Några menar att det är många föräldrar som inte har förmåga till förändring, medan andra menar att de ser förändringspotential hos de flesta och många brister kan rättas till. Det finns inte något tydligt samband mellan upplevelsen av föräldrars förändringspotential och mängden återföreningar, då intervjupersonen som menar att brister oftast kan rättas till samtidigt uttrycker att de inte har så många återföreningar på avdelningen. Den intervjuperson som menar att många föräldrar inte kommer kunna förändras upplevs å andra sidan ha varit med om relativt många återföreningar.

6.1.3 Återförening utan uppfyllda krav

Av intervjuerna framgår att trots att föräldrar ska kunna tillgodose barnets behov för att vården ska upphöra kan vården i förekommande fall upphöra utan att föräldern uppfyllt kraven i vårdplanen. Vid en SoL-placering kan föräldern själv eller barn över 15 år begära hemflytt. Vid en hemflyttsbegäran diskuteras LVU i de fall målen inte anses uppfyllda. I dessa fall försöker intervjupersonerna övertala föräldrar och barn att inte avbryta placeringen. Om de inte lyckas övertalas menar några intervjupersoner att föräldrarna ska informeras om att en utredning kommer att inledas vilken kan leda till omhändertagande enligt LVU. En oplanerad återförening kan även förorsakas av att familjehemmet säger upp sitt uppdrag. I dessa fall menar tre av intervjupersonerna att hemflytt till ursprungsfamiljen oftast är att föredra, framför placering i ett nytt familjehem. I de fall målen inte uppfyllts och grunder för LVU saknas upplever sig intervjupersonerna bakbundna. Föräldrarna är inte ännu “good enough”, men inte heller “bad enough”. En intervjuperson beskriver att det i dessa fall inte finns mycket att göra och att alternativen är att stötta upp i familjen eller invänta ny orosanmälan.

6.2 Konsten att samarbeta

Temat belyser skillnader i vilken betydelse samarbete mellan de intervjuade socialsekreterarna och föräldrar får för möjligheten till återförening och vikten av en god samarbetsallians där ett gemensamt mål driver arbetet framåt.

6.2.1 Betydelsen av samarbete

Av flertalet intervjupersoner lyfts samarbete med föräldrar fram som viktigt för att få till ett bra arbete, för att det ska bli så bra som möjligt för barnet och för att möjliggöra återförening. En intervjuperson menar att föräldrarnas attityd eller förmåga till samarbete inte får betydelse för möjligheten till återförening. Hen berättar om ett ärende där det juridiska samarbetet brustit då föräldern till ett placerat barn anmälde socialtjänsten till alla tänkbara instanser. Den pågående konflikten fick dock inte betydelse för möjligheten till återförening, då barnet nyligen flyttade tillbaka till föräldern. Ett antal intervjupersoner menar å andra sidan att föräldrarnas inställning och samarbetsvilja kan försämra möjligheten till återförening. Det kan bli svårare att verka för återförening när samarbetet brister, eftersom det leder till en försämrad dialog och planering. Ett gott samarbete kan enligt ett antal intervjupersoner förhindra en oplanerad återförening, då chansen att lyckas övertala föräldern till att låta barnet stanna i familjehemmet ökar i dessa fall. En intervjuperson menar att samarbetet oftast är bra med de föräldrar där det bedöms som troligt att barnet kommer kunna återvända hem.

6.2.2 Att skapa allians med föräldern

Flera intervjupersoner menar att det är lättare att skapa en samarbetsallians och arbeta tillsammans med föräldrar när beslut om placering fattas genom SoL. När omhändertagande gjorts med stöd av LVU finns ofta ett större motstånd hos föräldrar vilket enligt några av intervjupersonerna får betydelse för samarbetet. När samarbetet inte fungerar tenderar konflikter att ta över placeringen och gå ut över barnets bästa, enligt några intervjupersoner. En av intervjupersonerna menar att motståndet kan bero på att föräldrarna känner sig kränkta, överkörda och i princip omyndigförklarade som föräldrar.

En av intervjupersonerna uttrycker att motståndet hos föräldrarna minskar tack vare uppdelningen utredare-verkställare, då verkställaren kan skydda sig bakom det faktum att hen inte gjort utredningen och har därmed möjlighet att skapa en allians med föräldrarna. Hen menar att det kan vara svårt för föräldrarna att ta emot stöd från den som "tagit ens barn". Majoriteten av intervjupersonerna betonar vikten av en bra relation till föräldrarna för att möjliggöra ett gott samarbete. Personalkontinuitet och en långvarig kontakt lyfts fram som viktigt för att lära känna föräldrarna och för att ha möjlighet att se hur de förändras.

6.2.3 Att arbeta för ett gemensamt mål

Det tredelade föräldraskapet betraktas som möjliggörande för återförening och för barnets bästa, om samtliga arbetar för ett gemensamt mål. Målet är ett bra samarbete mellan familjehem, föräldrar och socialtjänsten där alla arbetar för barnet eller ungdomen. Det huvudsakliga ansvaret över att samarbetet fungerar och att barnets bästa är i fokus vilar på socialtjänsten. Enligt intervjupersonerna har även familjehemmet en skyldighet att samarbeta med föräldrarna. En intervjuperson menar att familjehemmet alltid bär ett ansvar att vara med och verka för återföreningar, medan en annan anser att familjehemmet endast bör stötta upp och uppmuntra föräldrar i de fall tanken är att barnet ska hem.

6.3 Flera nyanser av föräldrastöd

Av temat framgår att de intervjuade socialsekreterarnas uppfattning om föräldrars förmåga att ansöka om stöd varierar, likaså varierar utbudet av föräldrastöd. Majoriteten av intervjupersonerna anser att det finns ett behov av att arbeta mer stöttande för och med föräldrar. De upplever att det idag inte finns tid och möjlighet att arbeta med föräldrarna under barnets placering. Inom flertalet kommuner pågår en diskussion om hur föräldrastödet kan utvecklas.

6.3.1 Variation av innehåll och omfattning

Vilket typ av föräldrastöd som erbjuds, hur det erbjuds och mängden insatser varierar mellan intervjupersonerna och därmed mellan de olika kommunerna. Gemensamt för intervjupersonerna är att de anser att det är socialtjänstens ansvar att stötta föräldrar vars barn är placerade. Tre av fem intervjuade socialsekreterare tillfrågades i intervjuerna huruvida föräldrar erbjuds något krisstöd i samband med omhändertagandet av barnet. Två intervjupersoner uppgav att de inte erbjuder något krisstöd medan det i en av kommunerna erbjuds samtalsstöd med psykoterapeut i samband med placering. Två av intervjupersonerna hävdar att de inte erbjuder föräldrastöd i någon större omfattning. De initierar kontakt med andra utifrån typ av problematik, i de fall föräldrarna upplevs vilja ha stöd och hjälp eller ansöker om det. En av dessa personer menar att socialtjänstens ansvar att stödja föräldrar är stort, men tiden att arbeta med föräldrarna upplevs knapp då barnet är i fokus. Två av intervjupersonerna berättar att de erbjuder ett relativt omfattande föräldrastöd. En intervjuperson vittnar om att de tidigare inte erbjudit något stöd till föräldrarna, men att de nu är inne i en förändringsprocess och erbjuder föräldrautvecklingsprogram där föräldrarna får stöd i hur de kan vara bra föräldrar trots att barnet är placerat, vilket hen upplever har givit goda resultat. Nedanstående citat ämnar illustrera de skillnader som funnits mellan kommunerna och de intervjuade socialsekreterarna.

Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3	Intervjuperson 4	Intervjuperson 5
<i>“Det är så ofantligt mycket som ska klaffa [i början av placeringen] /.../ och där upplever vi att vi är dåliga på att stötta föräldrarna.”</i>	<i>“Vi är inne i en jättestor förändringsprocess. Tidigare har vi inte jobbat alls med det här /.../ Det är klart att alla våra placerade barns föräldrar inte har blivit erbjuden det här /.../, utan det är någonting vi har startat upp och det är på gång.”</i>	<i>“[Vi erbjuder föräldrastöd] genom antingen vår egen resursenhet eller så tar vi in någon utifrån /.../, då jobbar man med föräldra-förmågan, dels kan det vara egna mål i sig /.../ men det kan också vara våra familje-behandlare som jobbar utefter en vårdplan som vi gör upp för föräldern.”</i>	<i>“Vi visar dem hur man ansöker och hänvisar dem vidare för jag kan ju inte ta det jobbet, men vi har ingen särskild föräldrastöds-insats.”</i>	<i>“Vi erbjuder ju alltid [stöd], /.../ vi finns ju alltid där under hela verkställighetsprocessen och är jätteviktiga i det här med råd och stöd, att få föräldrar att vara delaktiga och att erbjuda dem strategier och prata om det här.”</i>

Vilka stödinsatser som erbjuds beror delvis på vilka brister de intervjuade socialsekreterarna ser hos föräldern. Behöver föräldern stöd i att arbeta med sitt missbruk eller med sitt psykiska mående hänvisas hen till öppenvården eller psykiatrin. I ett antal av kommunerna finns stödinsatser som syftar till att förbättra föräldraförmågan, samt enskilt samtalsstöd och familjesamtal. Det anses vara bra för barn och föräldrar om socialtjänsten tidigt kan erbjuda hjälp och stöd. I de flesta kommuner erbjuds föräldrastöd och familjebehandling när frågan om återförening initierats och aktualiserats. En intervjuperson, vars kommun inte erbjuder föräldrastöd, menar att föräldrarna lättare skulle kunna uppnå kraven i vårdplanen om de fick bättre stöd och förståelse för vad de behöver förändra. I en kommun har de börjat använda sig av ett individanpassat föräldrastöd, där stöd inte endast ges i syfte att föräldrarna ska förändras, utan även för att föräldrarna själva ska förstå sina brister och anledningen till varför deras barn är placerat.

6.3.2 Villkorat stöd

De föräldrar som får stöd av socialtjänsten bör enligt de flesta intervjupersoner vara motiverade. Vissa föräldrar beskrivs vara oemottagliga för stöd på grund av ilska gentemot socialtjänsten.

Flertalet intervjupersoner vittnar om att det finns föräldrar som inte vill ha något med socialtjänsten att göra. Om föräldrarna upplevs ovilliga att förändras intar några av de intervjuade socialsekreterarna en mer kontrollerande funktion. Den kontrollerande funktionen kan bland annat yttra sig genom krav på urinprov från föräldrar med missbruksproblem inför umgänge med barnen. Andra intervjupersoner fortsätter att erbjuda stöd och försöker motivera föräldern, trots uttryckt ovilja. En av intervjupersonerna skulle vilja stötta föräldrarna mer, men menar samtidigt att det är upp till föräldrarna att på eget initiativ visa att de vill förändras för att barnet ska kunna flytta hem. Hen menar att barnet är placerat med anledning av att de inte har förmåga eller vilja att förändra sina liv och behöver föräldrarna hjälp får de ansöka om det. En annan intervjuperson anser att det är orimligt att föräldrarna själva ska ta initiativ till förändring vilket belyses genom nedanstående citat:

Intervjuperson 2

“Vi gör utredningar, vi omhändertar barn och sen fortsätter vi jobba med barnen men vi lämnar föräldrarna väldigt mycket ensamma. Har man så stora brister att man inte klarar av att ha sitt barn hemma så har man oftast så stora brister att man själv inte klarar av att söka upp de här instanserna som man behöver för att få hjälp att nå förändring med”

Förutom att föräldrarna bör vara motiverade för att ta del av stöd bör de enligt de flesta intervjupersoner vara benägna till förändring. I majoriteten av kommunerna finns inte möjlighet att erbjuda alla föräldrar stöd, varför mer stöd ges om intervjupersonerna bedömer att bristerna kan åtgärdas. I de fall återförening förväntas gå fort är arbetet med föräldrarna mer intensivt. Två intervjupersoner uttrycker komplexiteten i att arbeta med föräldrar vilka har låg förändringsbenägenhet. Kognitivt svaga föräldrar och föräldrar med allvarlig psykisk ohälsa lyfts fram som en svår målgrupp, då de på grund av en bestående funktionsnedsättning sällan har förmågan att förändras. Vissa föräldrar har mycket svårt att se sina barns behov. I dessa fall ser de intervjuade socialsekreterarna en möjlighet att tillgodogöra barnets behov av en trygg och stabil uppväxt genom att ansöka om vårdnadsöverflytt.

6.3.3 Behov av utökat föräldrastöd

Föräldrastöd lyfts fram som viktigt för de placerade barnen. Flera av intervjupersonerna menar att det gynnar barnet om föräldern är delaktig, varför de har ett stort ansvar att få föräldrarna att känna sig delaktiga och viktiga i barnets liv. Ett antal intervjupersoner uppvisar förståelse för att det finns föräldrar som inte själva klarar av att söka stöd från socialtjänsten och att omhändertagandet innebär en kris som föräldrarna tenderar att fastna i. Det beskrivs som betydelsefullt att föräldrarna inte glöms bort under tiden barnet är placerat. En av intervjupersonerna upplever att de inte har möjlighet att erbjuda föräldrastöd, vilket resulterar i att föräldrarna lämnas ensamma. Situationen beskrivs på följande sätt:

“För att som det är nu, så är det krasst så att det rullar på och sen när det har gått tre år så överväger man vårdnadsöverflyttning /.../, så tiden går ju fort och jag tror att skulle man använda mer familjebehandling under tiden skulle det gå bättre tror jag.”

Intervjupersonernas arbets- och ansvarsområde upplevs omfattande och tre av fem intervjuade socialsekreterare anser att tiden inte räcker till för att arbeta med föräldrarna, trots att det ligger inom deras ansvarsområde. En intervjuperson berättar att det förts diskussioner om hur mycket barnsekreterarna ska hinna arbeta med föräldrarna. I fyra av fem kommuner har frågan lyfts om hur arbetet med föräldrarna kan utvecklas och förbättras. I dessa kommuner upplever de att de kan bli bättre på att stötta föräldrar vars barn är placerade i samhällsvård. En intervjuperson har efterfrågat krisstöd i samband med placering, då hen anser att det borde finnas tillgängligt i alla kommuner. Två intervjupersoner betonar vikten av att krisstöd och föräldrastöd bör ges som en öppen insats, av en utomstående person som inte återrapporterar till ansvarig socialsekreterare. Vad som sägs under samtalsessioner ska inte journalföras och användas till föräldrarnas nackdel under återföreningsprocessen. Föräldern ska ha möjlighet till en plats där det är tillåtet att vara ledsen, arg och lyfta sådant som är svårt att säga till socialsekreteraren.

6.4 Att bedöma barnets bästa

Temat indikerar att bedömningen av barnets bästa innefattar ett flertal perspektiv. I bedömningen tas hänsyn till barnets ålder, mognad, anknytning och vilja. Barnets bästa är dock inte alltid förenligt med barnets vilja och barns bestämmanderätt i beslut som rör dem är relativt begränsad. De intervjuade socialsekreterarna beskriver att bedömningen av barnets bästa är svår, då de sällan vet om de gör rätt förrän efteråt.

6.4.1 Att väga in flera perspektiv

Intervjupersonerna gör kontinuerligt en bedömning av vad som är barnets bästa. Barnets bästa är i fokus och prioriteras enligt intervjupersonerna framför vuxnas intressen. Det främsta arbetet är att tillförsäkra att barnet är tryggt och skyddat. I bedömningen av vad som är till barnets bästa i återföreningsprocessen finns ett antal skyddsfunktioner inbyggda. Vid en eventuell återförening kan en hemflyttsutredning göras, för att tillförsäkra att en återförening är förenlig med barnets bästa. En av de intervjuade socialsekreterarna lyfter vikten av att någon annan gör utredningen, för att få en annan åsikt och motverka subjektiva bedömningar.

I bedömningen av vad som är barnets bästa väger intervjupersonerna in flera olika perspektiv och aspekter. En intervjuperson använder metaforen “samla ihop alla pusselbitar” i beskrivningen av hur hen går tillväga i bedömningen. De intervjuade socialsekreterarna använder sig av samtal och reflektioner med klienterna och arbetsgruppen. De utgår även från forskning och beprövad erfarenhet. Barnets ålder och mognad får betydelse för bedömningen. Äldre barns vilja väger tyngre än yngre barns vilja. Intervjupersonerna observerar barnets beteende samt väger in vad barnet säger och önskar.

I bedömningen inhämtas information om barnets mående, tankar och känslor genom regelbundna barnsamtal och familjehemmets observationer. Hänsyn tas även till barnets anknytning i familjehemmet i bedömning av om återförening är förenligt med barnets bästa. Även om den allmänna uppfattningen är att barn oftast mår bäst av att bo med sina föräldrar, bedöms barnets anknytning till familjehemmet viktigare än att flytta hem. Har barnet knutit an till familjehemmet föredras vårdnadsöverflytt framför återförening, varför längden på placeringen är central i bedömningen av barnets bästa. En av intervjupersonerna uttrycker svårigheten i att hen enligt lag och riktlinjer måste arbeta för en återförening, även i de fall det inte upplevs vara till barnets bästa.

6.4.2 Barnets bästa - inte alltid förenligt med barnets vilja

Flera intervjupersoner påtalar att barn oftast vill vara med sina föräldrar och att det finns en längtan till föräldrarna. Samtidigt går barnets bästa och barnets vilja inte alltid hand i hand. De intervjuade socialsekreterarna följer inte alltid barnets vilja. Ibland har barnen en önskan att flytta hem, utan att det är förenligt med deras bästa varpå intervjupersonerna försöker bromsa barnet. En av intervjupersonerna betonar vikten av att få barnet att acceptera att det inte kan bo hemma, genom samtal med pedagog och socialsekreterare. Ibland är situationen omvänd, när barn vill stanna i familjehemmet men vuxnas beslut leder till en hemflytt. Vid en återförening menar en av de intervjuade socialsekreterarna att barnet sällan uttrycker att det vill flytta hem till en förälder då det blivit bortvalt en gång. Har föräldern förmåga och familjehemmet säger upp sitt uppdrag har barnets vilja dock inte någon större betydelse, då en familjehemsplacering inte är en rättighet för barnet. Barn beskrivs som otroligt lojala, speciellt gentemot sina föräldrar, varför det kan vara svårt att avgöra vad barnet faktiskt önskar. Två av intervjupersonerna understryker vikten av att avlasta barnet från ansvar och att barnen inte ska behöva välja mellan föräldrar och familjehem, utan har rätt att älska alla lika mycket.

6.4.3 En svår bedömning

Ansvar att bedöma vad som är barnets bästa betraktas som stort och de flesta intervjupersoner anser att bedömningen är svår. Det är många olika perspektiv och intressen att ta hänsyn till i bedömningen och det finns en osäkerhet i om huruvida rätt beslut alltid fattas. Nedanstående citat av tre intervjupersoner belyser svårigheterna i bedömningen av barnets bästa under återföreningsprocessen:

Intervjuperson 2	Intervjuperson 3	Intervjuperson 5
<i>“...Problemet med socialt arbete över huvud taget är ju att vi inte vet om vi gör rätt förrän efteråt /.../ och ibland känns det som att man väljer mellan det minst dåliga.”</i>	<i>“...Det är alltid barnets behov som ska styra, vad som är bäst för barnet, som kanske inte alltid är så lätt att veta.”</i>	<i>“Det som jag tycker är en svårighet med vårt jobb, det är ju att det är inte svart eller vitt. Det finns inget facit.”</i>

Faktumet att framtiden inte går att förutspå innebär att bedömningarna kan vara felaktiga. En av intervjupersonerna berättar att såväl forskning som deras erfarenhet visar att det finns barn och unga som i vuxen ålder berättat att de varit missnöjda med beslut om placering respektive återförening, även om socialsekreterare trodde att de fattade beslut i enlighet med barnets bästa.

6.5 Umgängets funktion

Temat belyser vilka faktorer som påverkar umgängets utformning och vilken vikt umgänget får i upprätthållandet av kontakt mellan barn och förälder under tiden barnet är placerat. Vidare framgår att det finns skillnader i de intervjuade socialsekreterarnas uppfattning gällande vilken betydelse umgänget får i bedömning av om återförening är möjlig.

6.5.1 Umgänge som medel för upprätthållande av kontakt

Umgängets utformning och omfattning beror dels på föräldrarnas problematik, dels på barnets ålder, mognad och vilja. Barnets behov och barnets bästa är avgörande för hur umgänget genomförs. De flesta intervjupersoner anser att det är viktigt att bibehålla en relation mellan barn och förälder, oavsett om återförening anses möjlig eller ej. En av intervjupersonerna menar att om det inte finns någon tanke på att barnet ska flytta hem inom en snar framtid är umgänget inte särskilt omfattande utan utökas istället inför en återförening. Vidare menar en annan intervjuperson att i de fall umgänget varit oregelbundet är det svårt att verka för en återförening, varför de arbetar för att etablera en kontakt och relation mellan barn och förälder. En intervjuperson berättar om ärenden då föräldrar inte samverkar till umgängesplanering, något hen tror beror på att föräldrarna känner sig kränkta och överkörda. I dessa fall ska frågan om umgänge kontinuerligt lyftas, då hen anser att socialtjänsten oavsett motstånd har ett ansvar att verka för umgänge.

6.5.2 Umgänge som bedömning av om återförening är möjlig

Vilken betydelse umgängestiderna tillmätts i bedömningen av föräldrarnas omsorgsförmåga och därmed om huruvida återförening är möjlig varierar mellan intervjupersonerna. En av intervjupersonerna lägger stor vikt vid umgänget i bedömningen av om återförening är möjlig och uttrycker följande:

Intervjuperson 1

“Funkar det inte på umgänget så funkar det inte att de flyttar hem. Alltså klarar inte en förälder av att ta hand om barnet fyra timmar så kommer den inte klara av att barnet bor hemma. Och tvärtom. Om ungdomen inte klarar av det, ja då är vi inte där.”

De flesta intervjupersoner hävdar dock att umgänget inte har särskilt stor betydelse i bedömningen av om återförening är möjlig. Umgänget tas med i den samlade bedömningen av föräldrarnas förmåga, men samtidigt finns en förståelse för umgängets begränsade tid och speciella sammanhang.

Möjlighet finns i de flesta kommuner att använda sig av observationer under umgänget i syfte att se om återförening är möjlig. I dessa fall observeras bland annat föräldraförmågan, uthållighet och ork.

7. Analys och diskussion

Nedan följer en analys och diskussion kring studiens resultat, följt av en reflektion över uppsatsens styrkor respektive svagheter. Avslutningsvis presenteras förslag till åtgärder och vidare forskning.

7.1 Analys och diskussion utifrån huvudresultat

Syftet med studien har varit att undersöka hur socialsekreterare kan verka för återförening mellan vårdnadshavare och barn som är placerade i familjehem på grund av brister i hemmiljön. Resultatet visar på en stor variation mellan de intervjuade socialsekreterarna och kommunerna i hur arbetet med återföreningar ter sig. Resultatet överensstämmer således med Höjers (2012) uppfattning om att de insatser barn och föräldrar i barnavårdsärenden får varierar mellan kommuner och socialsekreterare. Variationerna kan dels bero på kommunala skillnader i vilken möjlighet som finns att aktivt verka för en återförening, dels på skillnader i enskilda socialsekreterares uppfattningar om när de bör verka för en återförening.

7.1.1 Dömd att misslyckas

Av tre tillfrågade intervjupersoner uppgav två att de inte erbjuder något krisstöd i samband med placering, medan en av intervjupersonerna berättade att krisstöd erbjuds med en erfaren psykoterapeut. Av både Nilsson (1997) och i utredningen om tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71) understryks vikten av att föräldrar får hjälp att bearbeta den kris som kan utlösas i samband med omhändertagande av barn. Bearbetas inte krisen finns risk att föräldern drar sig undan eller blir fientliga mot socialtjänsten. Föräldrar kan på grund av överväldigande känslor i samband med placering bli oförmögna att handla, vilket kan tolkas som brist på engagemang (Höjer, 2007). Oftast tillhandahålls föräldrastöd först i samband med återförening eller när föräldrarna själva uppvisat förändring, samtidigt som ett flertal intervjupersoner uttrycker förståelse för att föräldrarna befinner sig i en krissituation och kan sakna förmåga att själva söka hjälp. Flera intervjupersoner uppger att föräldrarnas grad av motivation och samarbetsförmåga kan få betydelse för vilket stöd de erbjuds samt för möjligheten till återförening. Föräldrar drar sig undan och verkar inte vilja ha kontakt, enligt intervjupersonerna.

Vår tolkning är att föräldrarna riskerar att hamna i en situation där de på förhand dömts vara oförmögna till förändring. Föräldrarna uppfattas som omotiverade eller osamarbetsvilliga, vilket kan vara en konsekvens av en obearbetad kris. Vidare erbjuds dessa föräldrar inte stöd på grund av att de bedöms omotiverade och deras förmåga att själva uppnå förändring kan vara begränsad. Uppfyller föräldrarna inte de krav som ställts i vårdplanen blir frågan om återförening inte aktuell och den tidiga bedömningen om huruvida återförening är möjlig blir verklighet. Resultatet överensstämmer till stor del med Vinnerljungs (1996) forskning som visar att de föräldrar som bedöms vara omotiverade får mindre stöd att komma tillrätta med sina brister. Han menar även att dessa föräldrar i mindre utsträckning får hem sina barn.

Några sådana slutsatser är inte möjliga att dra från ovanstående resultat, då studien istället indikerar att det inte finns något samband i bedömningen av föräldrars förändringspotential och mängden återföreningar. För att få ett säkert svar i frågan krävs dock mer omfattande undersökningar.

7.1.2 Bakomliggande orsaker till ett försummat föräldrastöd

De formella krav som ställs på vårdnadshavare för att vården av barnet ska upphöra är lika i samtliga kommuner, men varierar samtidigt utifrån vilka brister som identifierats. Samtliga intervjupersoner anser att det är socialtjänstens ansvar att arbeta med föräldrarna, vilket skiljer sig från utredningen för tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71), där det framgår att socialtjänstens ansvar för föräldrar betraktas som otydligt. Trots att konsensus råder kring ansvaret att stötta föräldrar, uppger endast tre av fem intervjupersoner att de erbjuder stöd till föräldrar vars barn är placerade och fyra av fem anser att de borde göra mer för föräldrarna. Brist på tid och socialsekreterarnas omfattande ansvar att arbeta för barn beskrivs av intervjupersonerna vara orsaker till ett försummat arbete med föräldrarna. Då tiden inte räcker till och de intervjuade socialsekreterarnas främsta uppgift är att skydda barn och tillförsäkra barnets bästa, hamnar föräldrarna i skymundan. Samtidigt beskrivs föräldrastöd som en viktig insats, inte minst utifrån barnets behov. Barn mår enligt flera intervjupersoner oftast bäst av att bo hos sina föräldrar.

Höjer (2012) framhåller att socialtjänstens insatser styrs av det utbud och åtgärder som finns att erbjuda och utbudet har visat sig vara mycket olika i de studerade kommunerna. Lauri (2016) visar genom sin avhandling vilka följder dagens organisering och styrning av socialt arbete har fått på relationella aspekter i det dagliga arbetet med klienter. Till följd av organisatoriska förändringar har det skapats avstånd och likgiltighet inom socialtjänsten. Genom en rad förändringar och ideal inom socialt arbete styrs dagens socialarbetare till att frikoppla deras känslor från sitt arbete och bry sig mindre om de klienter de möter. Omfattande krav på evidens och dokumentation har resulterat i att ett relationsorienterat arbete inte prioriteras eller anses vara viktigt. Vidare framhåller Lauri att dagens samhällsideal beträffande individuellt ansvar och specifika metoder inom socialtjänsten får betydelse för hur klienten betraktas. Klientens eget ansvar för och vilja till förändring framhävs vilket legitimerar ett avståndstagande från dess behov av stöd och hjälp.

Ett sådant avståndstagande går att finna i denna uppsats, då föräldrarnas grad av motivation betonas och där avsaknad av motivation tenderar att resultera i ett försummat föräldrastöd. En av intervjupersonerna menar att föräldrarna på eget initiativ måste visa att de vill förändras, för att en återförening ska vara aktuell. Lauri (2016) menar att samhällsidealet resulterar i en sådan logik, där klienten tvingas klara sig själv. Som en följd av ovan nämnda organisatoriska förändringar ställs krav på socialarbetarna att spendera så lite resurser som möjligt på klienterna och klienterna ska tillåtas eller bör tvingas att klara sig själva. Även tunga arbetsbördor, individualiserat ansvar och stress skapar avstånd till klienten i ett försök att hantera en ohållbar arbetssituation. Av uppsatsens resultat framgår att intervjupersonerna skulle vilja göra mer för föräldrarna och de anser att det är deras ansvar att bistå föräldrarna med stöd.

Ändå brister föräldrastödet inom några av kommunerna vilket kan vara en följd av ett ökat fokus på effektivitet och budgetmedvetenhet. Organisatoriska förändringar må ha bidragit till stärkt effektivitet och ökad evidens, men detta på bekostnad av relationella aspekter.

Intervjupersonerna tenderar även att tala om barn och föräldrar i motsatsförhållanden under intervjuerna och det framgår tydligt att de betraktar sitt ansvar för barn som mycket viktigt. Barn som placeras i familjehem på grund av brister i hemmiljön har på olika sätt försumrats eller utsatts för skada, något socialsekreterarna är högst medvetna om. Socialsekreterarens ansvar och kontakt med barnet skulle kunna förefalla vara ytterligare en orsak till bristen på föräldrastöd då barnens situation kan betraktas som ett resultat av dåliga individuella val hos föräldrarna (Lauri, 2016). Intervjupersonerna uttrycker sig bland annat i termer som "barn är det mest värdefulla vi har", "det är ju barn vi pratar om" och "föräldrarna ska jävlar se barnets behov" vilket kan leda till en inre konflikt, där det finns en omedveten ovilja att erbjuda stöd och hjälp till de som orsakat barnet smärta.

Samtidigt menar ett flertal intervjupersoner att de kontinuerligt erbjuder föräldrarna stöd och försöker motivera dem, även i de fall de upplevs ovilliga. Det finns en risk att det motivationsarbete och de insatser socialsekreterarna erbjuder inte är tillräckliga för att motivera föräldrarna till förändring. Det försummade föräldrastödet kan således antingen bero på att socialtjänsten inte erbjuder föräldrarna stöd i tillräcklig omfattning eller så erbjuds ett omfattande föräldrastöd, men det räcker inte till för att motivera föräldrarna. Socialtjänstens arbete är omfattande och stödinsatser till föräldrar vars barn är placerade i samhällsvård bygger på frivillighet. Vill föräldrarna inte ta emot stöd kan socialsekreterarna fortsätta försöka motivera föräldrarna, men att tvinga någon till råd, stöd och förändring är inte möjligt.

7.1.3 Barnets behov eller barnets relation i centrum?

Att tillförsäkra barnet skydd och trygghet prioriteras och de flesta intervjupersoner uppger att de varit med om få återföreningar. Brist på facit och rädslan att ta fel beslut kan möjligtvis föranleda mindre återföreningar. Vi tror att ansvaret och önskan att skydda barnet är så omfattande och viktigt varför återförening inte anses aktuellt om socialsekreteraren inte är övertygad om att föräldrarna har förmåga att tillgodose barnets alla behov. Mattsson (2006) menar att den svenska lagstiftningen och återföreningsprincipen är utformad efter ett relationsorienterat synsätt. Samtidigt menar intervjupersonerna att barnets behov och bästa är vägledande och styr återföreningsprocessen, både vad gäller umgänge med föräldrar under placeringen och i bedömning av när återförening anses lämplig. Barnets behov styr placeringen då förälderns oförmåga att tillgodose behoven är grunden till vården.

Intervjupersonernas utsagor kan liknas vid ett behovsorienterat synsätt. Omhändertagandet betraktas som en möjlig gynnsam lösning för barnet, placeringen kan i förekommande fall planeras att vara stadigvarande och barnets förhållande till familjehemsföräldrarna betraktas som viktigare än relationen till föräldrarna (Lagerberg, 1984). Tidigt finns tankar på om återförening kommer vara möjlig, vilket styr huruvida några av intervjupersonerna verkar för återförening eller inte.

Barnets anknytning och bästa har företrädare framför barnets relation till föräldrarna och principen om återförening. Insatser styrs således av ett behovsorienterat synsätt medan lagstiftningen är utformad efter ett relationsorienterat synsätt. När behoven prioriteras på bekostnad av relationen försvåras möjligheten till återförening, då en god relation mellan barn och föräldrar och stöd i kontakten under placeringen främjar en gynnsam återförening (Malet et al., 2009).

Barn i samhällsvård är en utsatt grupp och deras bestämmanderätt i beslut som rör dem är begränsad. Även föräldrar till placerade barn är utsatta på så vis att de ofta känner sig misslyckade (Höjer, 2007; Wong, 2016) och får begränsat stöd under barnets placering. När placering utanför hemmet blir aktuellt fodras att barnet ska återförenas med sina föräldrar när syftet med vården är uppnått. Socialsekreterarna ska hjälpa föräldrarna att åtgärda de brister som förorsakat placeringen för att möjliggöra en återförening (Prop. 2002/03:53). Om socialtjänsten hade möjlighet att arbeta aktivt för återföreningar och erbjuda ett individanpassat föräldrastöd tror vi att fler barn skulle kunna återförenas med sina föräldrar. Föräldrastöd skulle även kunna leda till en ökad acceptans, förståelse och välmående hos de föräldrar och barn där återförening inte anses möjlig.

7.2 Studiens styrkor och svagheter

En styrka med studien är urvalets stora spridning både i fråga om kommuner och vad gäller intervjupersonernas kön, ålder och arbetserfarenhet. Variationerna i resultatet indikerar att socialtjänstens arbete med återföreningar och föräldrastöd skiljer sig åt mellan kommuner och resultatet ger en sanningsenlig bild över hur det kan skilja sig åt. En annan styrka är forskningsfrågans aktualitet och praktiska relevans. På de flesta av socialkontoren har en diskussion förts om hur de kan förbättra stödet till föräldrar vars barn är placerade, något vi inte hade kännedom om under urvalsprocessen.

Studiens begränsningar har delvis diskuterats under avsnittet metoddiskussion (se s. 19). Halvstrukturerade intervjuer har använts som metod för att samla in det empiriska materialet. Olika följdfrågor har ställts till intervjupersonerna vilket resulterade i att endast de tre sista intervjupersonerna tillfrågades huruvida de erbjöd något krisstöd till föräldrar i samband med omhändertagande av barn. Under bearbetning och analys av materialet framkom frågans relevans. Med facit i hand hade det varit önskvärt och relevant att ställa frågan till samtliga intervjupersoner. I bearbetning och analys av materialet har frågan om barnets bästa visat sig vara komplicerad. Intervjupersonernas arbete och bedömning av barnets bästa kan uppfattas svår att operationalisera. På frågan om hur bedömningen av barnets bästa görs under återföreningsprocessen möttes vi i intervjuerna av allt från höga skratt till långa tystnader. Kunskapen är till stor del erfarenhetsbaserad och komplexa bedömningar kan vara svåra att beskriva i verbala termer. Detta kan resultera i en diskrepans mellan intervjupersonernas reella kunskap och den kunskap vi tagit del av, vilket utgör ett kunskapsteoretiskt dilemma.

7.3 Förslag till åtgärder och vidare forskning

I dagsläget finns för de flesta intervjupersoner inte någon möjlighet att erbjuda ett omfattande föräldrastöd.

Givetvis kan inte föräldrar prioriteras framför barnen, varför vi föreslår att föräldrar till placerade barn, i samband med placering får tillgång till en "föräldrasekreterare". Denna person skulle inte arbeta med familjehem eller barn, utan skulle vara en extern person med ansvar att stötta föräldrar att uppnå de krav och de mål som regleras i vårdplanen samt få föräldern att förstå sina brister och acceptera placeringen. Mot bakgrund av tidigare forskning och intervjupersonernas berättelser anser vi att ett omfattande föräldrastöd av en extern person skulle kunna minska föräldrarnas motstånd, få denne att förstå sina brister och på så vis underlätta kontakt mellan barn och föräldrar samt öka föräldrarnas förändringsbenägenhet. Förslaget är i linje med Mattsson och Vinnerljungs (2016) förslag om en lagstadgad rätt till rehabiliterande stöd för föräldrar vars barn placeras. De menar att stödet till föräldrarna är i enlighet med barnets bästa, då det bidrar till att barnets tillvaro under och efter placeringen tryggas och stabiliseras.

Studien är begränsad till socialsekreterares uppfattning och arbetssätt gällande återföreningar. Hade möjlighet funnits hade det varit intressant att studera alla berörda parter inställning till och uppfattning av återföreningsprocessen. Av intervjuerna har föräldrars, familjehems och barns roll berörts, utifrån de intervjuade socialsekreterarnas perspektiv. Det har bland annat framkommit att föräldrar kan uppleva sig kränkta och att de inte alltid är intresserade av en återförening. Familjehem har visat sig både säga upp uppdrag, men också inte vilja separeras från barn. Av intervjuerna har det även framkommit att barns bestämmanderätt är begränsad när vuxna beslutat om återförening. Ovanstående information har fått lite utrymme i studien, då den främst kan betraktas som information från sekundärkällor. Det hade därför varit intressant att vidare undersöka fenomenet utifrån samtligas perspektiv.

8. Slutsats

Studien har visat att det kan finnas stora variationer i hur socialtjänsten verkar för återföreningar mellan vårdnadshavare och barn som är placerade i familjehem på grund av brister i hemmiljön. För att vården ska upphöra är de intervjuade socialsekreterarna överens om att föräldrarna ska åtgärda de brister vilka förorsakat placering. Kommunerna skiljer sig åt gällande vilket typ av föräldrastöd som erbjuds och i vilken omfattning. Intervjupersonerna visar även på skillnader i deras uppfattning om föräldrars förändringspotential och när de bör verka för en återförening. De flesta intervjupersoner uppger tiden som ett hinder för att arbeta stöttande med föräldrar vars barn är placerade i samhällsvård och barnets skydd, trygghet och bästa prioriteras framför föräldrastöd. Samtidigt anser de att de bär ett ansvar att stötta föräldrarna. Det försummade föräldrastödet kan bero på socialtjänstens omfattande arbete, ett ökat fokus på effektivitet och evidens på bekostnad av relationella aspekter eller att det stöd som erbjuds inte är tillräckligt för att motivera föräldrarna. Arbetet under återföreningsprocessen upplevs svårt och omfattande. Särskilt svår är bedömningen av vad som är till barnets bästa under återföreningsprocessen, då facit saknas i den sociala barnvården.

9. Referenslista

- Bijleveld, G., Dedding, C.W.M & Bunders-Aelen, J. (2015). Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child & Family Social Work*, 20(2), 129-139. doi: 10.1111/cfs.12082
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Ewerlöf, G., Sverne, T. & Singer A. (2004). *Barnets bästa - Om föräldrars och samhällets ansvar*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Fanshel, D. & Shinn, E.B. (1978). *Children in foster care: a longitudinal investigation*. New York: Columbia U.P.
- Goldstein, J., Freud, A. & Solnit, A.J. (1978). *Barnets rätt – eller rätten till barnet?* Stockholm: Natur och Kultur.
- Haight, W., Doner Kagle, J. & Black, J. (2003): Understanding and Supporting Parent–Child Relationships during Foster Care Visits: Attachment Theory and Research. *Social Work*, 48(2), 195-207. doi: 10.1093/sw/48.2.195
- Hollander, A. (2006). Juridik och socialt arbete. I A. Meeuwisse., S. Sunesson & H. Swärd (Red.), *Socialt arbete - En grundbok* (s. 110-128). Stockholm: Natur och Kultur.
- Höjer, I. (2001). *Fosterfamiljens inre liv* (Doktorsavhandling, Göteborgs Universitet, institutionen för socialt arbete, 1). Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Univ. Tillgänglig: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/15246>
- Höjer, I. (2007). *Föräldrars röster - hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem. Brukare och forskare samverkar*. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Höjer, I. (2012). Ett ifrågasatt föräldraskap. I H. Johansson & M. Bäck-Wiklund (Red.), *Att fostra familjen - en grundbok om styrning, föräldraskap och socialtjänst* (s. 88-103). Malmö: Liber.
- Höjer, I. (2012). Föräldrar möter social barnavård - att ha sitt barn i familjehem. I. I. Höjer, M. Sallnäs & Y. Sjöblom (Red.), *När samhället träder in - barn, föräldrar och social barnavård* (s. 71-90). Lund: Studentlitteratur.
- Höjer, I. (2012). Vård i familjehem. I. I. Höjer, M. Sallnäs & Y. Sjöblom (Red.), *När samhället träder in - barn, föräldrar och social barnavård* (s. 209-236). Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagerberg, D. (1984). *Fosterbarn: forskning, teori och debatt*. Älvsjö: Skeabförlag.
- Lauri, M. (2016). *Narratives of governing: rationalization, responsibility and resistance in social work* (Doktorsavhandling, Umeå Universitet, statsvetenskapliga institutionen, 2). Umeå: Department of political science & Umeå centre for gender studies, Umeå Universitet. Tillgänglig: <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A923799&dswid=7295>

- Leviner, P. (2011). *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete* (Doktorsavhandling, Stockholms Universitet, juridiska institutionen). Stockholm: Jure förlag AB.
- Leviner, P. (2014). När kan och bör placerade barn flytta hem - en oklar balansering mellan återförening och stabilitet i tre olika processer. I A-C. Cederborg. & W. Warnling-Nerep (Red.), *Barnrätt: en antologi* (s. 297-321). Stockholm: Norstedts juridik.
- Malet, M., McSherry, D., Larkin, E., Kelly, G., Robinson, C. & Schubotz, D. (2009). Young children returning home from care: the birth parents' perspective. *Child and Family Social Work*, 15, 77-86. doi: 10.1111/j.1365-2206.2009.00645.x
- Mattsson, T. (2006). *Barnet som subjekt och aktör: en rättslig studie om barn i familjehem*. Uppsala: Iustus.
- Mattsson, T. (2010). *Rätten till familj inom barn- och ungdomsvården*. Malmö: Liber.
- Mattsson, T. & Vinnerljung, B. (2016). *Barn i familjehem: förslag på åtgärder som skulle göra skillnad för samhällets mest utsatta*. Stockholm: SNS.
- Melin, S. (2004). *Barnkonventionen i svensk rätt - Principer & regler i urval*. Malmö: Thomson Fakta.
- Nilsson, E. (1997). *Att arbeta för återförening inom familjehemsvården*. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Nilsson, M. & Lundberg, J. (2010). *Europarätten - En introduktion till EU-rätten och europakonventionen*. Stockholm: Jure Förlag AB.
- Pipping, L. (2011). *Familjehemsboken: frågor, fakta och personliga berättelser*. Stockholm: Gothia.
- Prop. 1996/97:124. *Ändring i socialtjänstlagen*. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/andring-i-socialtjanstlagen_GK03124
- Prop. 1989/90:28. *Vård i vissa fall av barn och ungdomar*. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/vard-i-vissa-fall-av-barn-och-ungdomar_GD01SoU15
- Prop. 2002/03:53. *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.* Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/starkt-skydd-for-barn-i-utsatta-situationer-mm_GQ0353
- Prop. 2012/13:10. *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/starkt-stod-och-skydd-for-barn-och-unga_H00310
- Sallnäs, M., Wiklund, S. & Östberg, F. (2012). Organisering, sortering och marknadsorientering. I I. Höjer, M. Sallnäs & Y. Sjöblom (Red.), *När samhället träder in - barn, föräldrar och social barnavård* (s. 31-48). Lund: Studentlitteratur.
- Sanchirico, A. & Jablonka, K. (2000). Keeping Foster Children Connected to Their Biological Parents: The Impact of Foster Parent Training and Support. *Child and Adolescent Social Work Journal*. 17 (3), 183-203 doi: 10.1023/A:1007583813448
- Schofield, G., Moldestad, B., Höjer, I., Ward, E., Skilbred, D., Young, J. & Havik, T. (2011). Managing loss and a threatened identity: Experiences of parents of children growing up in foster care, the perspectives of their social workers and implications for practice. *British Journal of Social Work*, -92 doi:10.1093/bjsw/bcq073

- SFS 1949:381. *Föräldrabalken*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SFS 1990:52. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 2001:937. *Socialtjänstförordningen*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 2003:460. *Lagen om etikprövning av forskning som avser människor*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Socialstyrelsen. (2015). *Grundbok i BBIC. Barns behov i centrum*. Falun: Edita Bobergs AB.
- Socialstyrelsen. (2015). *Årsredovisning 2014*. Falun: Edita Bobergs AB.
- Socialstyrelsen. (2016). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2016*. Falun: Edita Bobergs AB.
- Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen. (2010). *Barn- och ungdomsärenden: Riktlinjer för handläggning och dokumentation inom individ- och familjeomsorgen*. Stockholm: Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen.
- SOU 1986:20. *Barns behov och föräldrars rätt. Socialtjänstens arbete med utsatta familjer: Betänkande* Stockholm: Liber Tryck AB.
- SOU 1986:21. *Barns behov och föräldrars rätt. Socialtjänstens arbete med utsatta familjer – sammanfattning*. Stockholm: Liber Tryck AB.
- SOU 2000:77. *Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- SOU 2015:71. *Barn och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Starrin, B., Larsson, G., Dahlgren, L. & Styrborn, S. (1991). *Från upptäckts till presentation: om kvalitativ metod och teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Starrin, B. & Renck, B. (1996). Den kvalitativa intervjun. I P-G. Svensson & B. Starrin (Red.), *Kvalitativa studier i teori och praktik* (s. 52-78). Lund: Studentlitteratur.
- Taylor, H., Beckett, C. & McKeigue, B. (2007). Judgements of Solomon: anxieties and defences of social workers involved in care proceedings. *Child and Family Social Work*, 13(1), 23-31. doi: 10.1111/j.1365-2206.2007.00507.x
- Unrau, Y. (2007). Research on placement moves: Seeking the perspective of foster children. *Children and Youth Service Review*, 29(1), 122-137. doi:10.1016/j.childyouth.2006.08.003
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: HSFR.
- Vinnerljung, B. (1996). *Svensk forskning om fosterbarnsvård: en översikt*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS).
- Wong, M. M-C. (2016). Parents' Experiences During the Family Reunification Process: A Chinese Context. *Asian Social Work & Policy Review*, 10(3), 339-348. doi: 10.1111/aswp.12102

10. Bilagor

Bilaga 1

Hej!

Vi är två socionomstudenter, Moa Olsson och Sandra Nyman som läser termin 6 vid Umeå universitet. Vi håller på att skriva en kandidatuppsats med syftet att undersöka hur socialtjänsten verkar för återförening mellan vårdnadshavare och barn som är placerade i familjehem på grund av brister i hemmiljön.

För att besvara vårt syfte skulle vi vilja intervjua dig. Du besitter värdefull kunskap inom området som vi skulle vilja ta del av. Intervjun beräknas ta max 60 minuter och kommer spelas in för att underlätta hanteringen av materialet. Naturligtvis är det bara vi som behandlar materialet och ljudfilerna raderas så fort uppsatsen är godkänd. Materialet kommer i uppsatsen rapporteras på ett sådant sätt att du inte kan identifieras av utomstående. De uppgifter som samlas in kommer inte att användas för något annat ändamål än vår uppsats. Uppsatsen kommer att publiceras i Umeå universitets elektroniska publiceringsdatabas DIVA. Om intresse finns att ta del av forskningsresultaten kommer du få information om var du kan få tillgång till uppsatsen.

Ditt deltagande är frivilligt och du har rätt att avbryta din medverkan till och med vecka 44, eftersom vi beräknar att vi då påbörjat analysen av materialet.

Tveka inte att kontakta oss om du har några funderingar.
Tack för din medverkan!

Vänliga hälsningar,
Moa Olsson och Sandra Nyman

moa.olsson@umea.se 072 XXX XX XX
sandranyman@hotmail.com 073 XXX XX XX

Handledare:
Urban Karlsson, universitetsektor
Verksam vid: Institutionen för socialt arbete
urban.karlsson@umu.se Tel: 090-XXX XX XX

Bilaga 2

Intervjuguide

Bakgrundsfrågor:

- Kön
- Ålder
- Kommun
- Utbildning
- Yrkestitel
- Antal år i den aktuella tjänsten
- Socialtjänstens organisation i kommunen

Teman:

Med återföreningsprocess menas i det följande: processen från det att barnet placeras till det att barnet återvänt hem.

Vårdnadshavare/föräldern:

- Vilka krav ställs på föräldrarna för att möjliggöra en återförening? Hur utformas kraven? Hur förmedlas de?
- Hur planeras och genomförs umgänge mellan placerade barn och föräldrar?
- Vilken betydelse tillmäts umgängestiderna i bedömning av föräldrarnas omsorgsförmåga?
- Hur påverkas möjligheten till återförening av föräldrarnas inställning till familjehemmet och socialtjänsten?

Barnet:

- När bedöms barnets vårdbehov inte längre föreligga? Hur görs bedömningen?
- Hur balanseras återförening mot barnets behov av stabilitet och kontinuitet?
- Hur avgörs vad som är barnets bästa under återföreningsprocessen?
- Hur vägs barnets intresse mot föräldrarnas intressen under återföreningsprocessen?

Familjehemmet:

- Vilket ansvar läggs på familjehemmet i återföreningsprocessen?
- Hur påverkas möjligheten till återförening av familjehemmets inställning till föräldrarna?

Socialtjänsten:

- Hur ser arbetsprocessen ut när ett barn är placerat på grund av brister i hemmet? Hur ser arbetet ut före, under och efter placering?
- Vad erbjuds för hjälp till föräldrar vars barn placeras? Vilket stöd ges till föräldrarna för att uppnå de krav som ställts för återförening?
- Vilket ansvar anser du att socialtjänsten har att stödja föräldrarna under tiden barnet är placerat?
- Vad ser du för möjligheter/hinder i att arbeta för återföreningar?

Generellt om socialtjänstens bedömningar:

- I allmänhet, upplever du att olika kön på socialsekreterare (och föräldrar) bidrar till att arbetet med återförening påverkas?
- Kan bedömningen av om återförening är möjlig variera beroende på föräldrarnas brister?